

การศึกษาเปรียบเทียบ บทบาทของกรมการพัฒนาชุมชนในการสร้างสถาบันเกษตรกร
เพื่อการพัฒนา
(ศึกษากรณีการสร้างธนาคารข้าวที่บ้านโคกเปี้ย ต.บ้านค้อ อ.เมือง จ.ขอนแก่น)

1. กรมการพัฒนาชุมชน

1.1 ภูมิหลังและประวัติความเป็นมาของกรมการพัฒนาชุมชน

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา รัฐบาล
ในระบอบประชาธิปไตย โดยกระทรวงมหาดไทยได้กำหนด "แผนการบูรณะชนบท"
ขึ้นในปี พ.ศ. 2485¹ แผนการบูรณะชนบทนี้ นับได้ว่าเป็นแผนการพัฒนาชุมชน
แห่งชาติที่เป็นลายลักษณ์อักษรฉบับแรก โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ 2 ประการ คือ
การพัฒนาทางด้านวัตถุและจิตใจ อย่างไรก็ตาม แผนการบูรณะชนบทดังกล่าวดำเนินมา
ได้เพียง 1 ปีเศษ ก็มีอันต้องยกเลิกไป ในปี พ.ศ. 2486 ทั้งนี้ โดยอ้างเหตุผล
ทางด้านความพร้อมเป็นสำคัญ

หลังจากนั้น ได้มีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลใหม่ จึงได้มีการรื้อฟื้นโครงการ
พัฒนาชนบทดังกล่าวขึ้นมาอีก ในปี พ.ศ. 2494² โดยพยายามปรับปรุง กลไกการ
บริหารงาน กฎเกณฑ์การทำงานและวิธีการดำเนินงานต่าง ๆ ให้รัดกุมขึ้น แต่การ
รื้อฟื้นครั้งนี้ก็สามารถกระทำไปได้เพียงการเสนอโครงการปรับปรุงหลักวิธีการ
ทำงานและองค์การบริหาร เท่านั้น รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามในขณะนั้น ไม่
สามารถอนุมัติงบประมาณสนับสนุนตามแผนการได้ (ต้องใช้งบประมาณในการดำเนิน
การจัดตั้งเขตบูรณะชนบททั้งสิ้น 99,900,000 บาท) กระทรวงมหาดไทยจึงได้มี
คำสั่งให้เลิกปฏิบัติการดังกล่าวไปในปี พ.ศ. 2496

¹ประกาศกระทรวงมหาดไทย ฉบับวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2485.

²ประกาศกระทรวงมหาดไทย ฉบับวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2494.

ต่อมาในปี พ.ศ. 2499 หลังจากที่เกิดกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย ได้จัดส่งข้าราชการไปศึกษาดูงาน ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวในประเทศพม่าและอินเดีย และให้นำประสบการณ์เหล่านั้นกลับมาปรับปรุงร่าง "โครงการพัฒนาการท่องเที่ยว" ขึ้น กระทรวงมหาดไทยได้นำเสนอร่างโครงการดังกล่าวให้รัฐบาลพิจารณา ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้ลงมติเห็นชอบให้ถือโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวของกระทรวงมหาดไทยเป็นโครงการแห่งชาติ เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2499 พร้อมทั้งให้ตั้ง "คณะกรรมการกลางพัฒนาการท่องเที่ยว" ขึ้นบริหารงาน โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน และมีกรรมการร่วมอีก 26 ท่าน ทำหน้าที่บริหารงานและรับผิดชอบ โดยยึดถือวัตถุประสงค์ดังนี้คือ "การสร้างความสำเร็จให้แก่ประเทศชาติทั้งในทางเศรษฐกิจ และสังคม โดยถือหลักให้รัฐบาลและราษฎรร่วมมือกัน"³ หลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2501 กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยจึงสามารถจัดทำโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวทดลองขึ้นเป็นผลสำเร็จ พร้อมทั้งจัดตั้ง "สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว" ขึ้นและดำเนินการจัดส่งบุคลากรไปปฏิบัติงานตามโครงการทดลองใน 21 จังหวัด

ในปี พ.ศ. 2502 ประเทศไทยได้เป็นเจ้าภาพจัดการสัมมนาระหว่างประเทศว่าด้วย "การวางแผนและการบริหารงานพัฒนาการท่องเที่ยว"⁴ โดยความอุปถัมภ์ขององค์การสหประชาชาติ ซึ่งผลจากการสัมมนาดังกล่าว ได้นำไปสู่ข้อเสนอให้กรมมหาดไทย (กรมการปกครอง) รับเป็นผู้ดำเนินงานพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งหมด ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้ให้ความเห็นชอบ⁵ และในที่สุดได้มีการดำเนินการกำหนดให้การพัฒนาการท่องเที่ยว เป็นโครงการพัฒนาท่องเที่ยวแห่งชาติ โดยได้รับการบรรจุให้เป็นส่วนหนึ่งของ

³ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชนไทย : ข้อมูลพื้นฐาน เอกสารสรุป รายงานวิจัยของสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ. 2522 หน้า 2.

⁴ ทัศลีกันสถาปนา กระทรวงมหาดไทย 1 เมษายน พ.ศ. 2508 (พระนคร : โรงพิมพ์มหาดไทย, 2508) หน้า 258 - 260.

⁵ มติคณะรัฐมนตรี, วันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2502.

แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ⁶ และในปี พ.ศ. 2503 ได้ดำเนินการยกฐานะ "สำนักงานพัฒนาการท้องถิ่น" ขึ้นเป็น "ส่วนพัฒนาการท้องถิ่น" ขึ้นกับกรมมหาดไทย และให้เทียบตำแหน่งบุคลากรที่ดำเนินงานด้านการพัฒนาชนบทเป็น "พัฒนากร"⁷

ปี พ.ศ. 2504 ได้มีการจัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการ พัฒนาการท้องถิ่น (ศ.ว.พ.) ขึ้นเป็นแห่งแรกที่จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งสามารถเปิดดำเนินการได้ตั้งแต่วันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2505 โดยชื่อที่ชื่อว่า "ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนไทย-สปอ.-อุบลราชธานี" (ตามชื่อกรมใหม่ในกระทรวงมหาดไทยขณะนั้น และตามชื่อผู้ให้ความช่วยเหลือ คือ องค์การ สปอ.)⁸

ในที่สุด ปี พ.ศ. 2505 ส่วนพัฒนาการท้องถิ่นก็ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็น "กรมการพัฒนาชุมชน" เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2505 ทั้งนี้ เป็นไปตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2509⁹ โดยถือเป็นการช่วยแบ่งเบาภาระหน้าที่ของกรมการปกครองในด้านการบำรุงท้องถิ่นและประชาชน รวมทั้งการบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ราษฎร

⁶ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2503.

⁷ กฎ ก.พ. ฉบับที่ 240 ออกตามความในพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2497.

⁸ มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2504 อนุมัติให้กระทรวงมหาดไทยรับความช่วยเหลือจากองค์การ สปอ.

⁹ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่มที่ 79 ตอนที่ 89 วันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2505 และกฎพระราชบัญญัติโอนกิจการบริหารของกระทรวงมหาดไทย ซึ่งมีการปรับปรุงใหม่ พ.ศ. 2505 ซึ่งอยู่ในราชกิจจานุเบกษาฉบับเดียวกัน...

1.2 ปรัชญา แนวความคิด และแนวทางการดำเนินงานของกรมการพัฒนาชุมชน

1) ปรัชญาแนวคิดของกรมการพัฒนาชุมชน

อาจจะกล่าวได้ว่า ในช่วงระยะเวลาเริ่มต้นดำเนินงานของกรมการพัฒนาชุมชนนั้น กรมฯ ได้ยึดถือ "แนวการพัฒนาที่มุ่งเน้นการพัฒนาบุคคลเป็นสำคัญ" ดังจะเห็นได้จากคอนเท้นท์ของคำปราศรัยทางวิทยุกระจายเสียงของนายสาย หุตะเจริญ อธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน เนื่องในวาระดิถีครบวันสถาปนากกรมการพัฒนาชุมชน คือ

...การพัฒนาชุมชนควรมุ่งเน้นความสนใจไปที่ตัวบุคคล ยิ่งกว่าความสำเร็จในทางวัตถุ กล่าวคือ มุ่งฝึกอบรมประชาชนด้วยการทำงานร่วมกัน ส่งเสริมประชาชนให้มาร่วมกันคิด และรู้จักคัดลีนใจ ตกลงใจช่วยตนเอง รู้จักร่วมแรงร่วมใจกัน ดำเนินงานเพื่อความเจริญของตนเองและชุมชนกล่าวง่าย ๆ ก็คือ หลักการของการพัฒนาชุมชนมุ่งหนักไปในวิธีการทำงานยิ่งกว่าผลสำเร็จทางวัตถุ แม้ว่าประชาชนจะมีความต้องการทางวัตถุ การสร้างวัตถุนั้นก็จะใช้วิธีการปรึกษาหารือร่วมกัน ทำร่วมกัน และฝึกสอนหรือช่วยให้ประชาชนรู้จักทำงานนั้น ๆ ด้วยตนเอง ในทางที่ถูกต้องและมีความรู้เพิ่มขึ้น... 10

ดูจากคำปราศรัยของท่านอธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน จะเห็นว่า กรมฯ มุ่งเน้นที่จะส่งเสริมและให้การศึกษแก่ชาวชนบท เพื่อให้มีความรู้ รู้จักวิธีการทำงานร่วมกันและรู้จักแก้ไขปัญหาภายในหมู่บ้านด้วยตัวเอง รวมทั้งมีความรู้และความเข้าใจในอันที่จะปรับตัวในแบบวิธีการครองชีพแบบใหม่ ๆ ที่ดีกว่าเดิม

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าในทางปรัชญา แนวคิดและหลักการของกรมฯ แล้วจะมุ่งเน้นที่การพัฒนาบุคคลก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติก็ยังคงประสบพบว่ามีปัญหา ข้าราชการหรือบุคลากรของกรมฯ ยังไม่สามารถเข้าใจหรือยึดกุมนโยบายนี้ได้ จะเห็นได้จากข้อสรุปของ ดร.สุวิทย์ ยิงวรพันธ์ หัวหน้ากองวิจัยและประเมินผลกรมการพัฒนาชุมชน (ปี 2509) ดังนี้

¹⁰ สาย หุตะเจริญ, คำปราศรัยผ่านทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2507.

...การพัฒนาชุมชนในสมัยก่อน ๆ นั้น มักจะมุ่งในด้านการเปลี่ยนแปลงทาง
 วัตถุประสงค์มากกว่าอย่างอื่น ส่วนประชาชนในท้องถิ่นนั้น จะได้รับผลในทางก่อให้เกิด
 ความคิดริเริ่มหรือรวมกำลังช่วยตัวเอง แก้ไขปัญหาของท้องถิ่นเอง หรือไม่ ก็
 มีสาระสำคัญของการพัฒนาชุมชนในสมัยนั้น...การพัฒนาทางวัตถุประสงค์ใหญ่เป็น
 เรื่องที่รัฐจัดขึ้นตามความเห็นของรัฐเอง การที่จะสำรวจความคิดเห็นหรือความ
 ต้องการอย่างแท้จริงของประชาชน แทบจะเรียกได้ว่า ไม่มีใครระลึกถึง...ความ
 นึกคิดที่จะให้ประชาชนร่วมกันแก้ไขปัญหาของท้องถิ่นด้วยความคิดริเริ่มร่วมแรง
 ร่วมใจ เพื่อเป็นบันไดขั้นต้นให้ประชาชนรู้จักรับผิดชอบต่อตัวเองต่อสังคม และ
 ต่อส่วนรวมจนสามารถปกครองตนเองได้ และก่อตั้งรูปสถาบันการปกครองตนเอง
 ในระบอบประชาธิปไตยนั้น ยิ่งได้รับความสนใจอย่างมาก ความรู้สึกและทัศนคติ
 ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ข้าราชการกับประชาชน จึงเป็นไปในทำนอง
 "ผู้ปกครอง" กับ "ผู้ถูกปกครอง..." 11

ทราบจนกระทั่งปัจจุบัน ไม่ว่าผลในทางปฏิบัติจะยังคงประสบกับปัญหา
 เพียงใดก็ตาม กรมการพัฒนาชุมชนก็ยังคงยืนยันหลักปรัชญา และแนวความคิดเดิม
 อย่างไม่เปลี่ยนแปลง กรมฯ ยังคงยึดถือว่า

"ประชาชนเป็นพลังสำคัญขั้นมูลฐานที่จะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
 หรือการพัฒนา" ดังจะเห็นได้จาก เอกสารของกรมการพัฒนาชุมชน
 ซึ่งเป็นคำแถลงนโยบายของนายสุวนัย ทองนพ อธิบดีกรมการพัฒนา
 ชุมชนคนปัจจุบันว่า

"กรมการพัฒนาชุมชน มีนโยบายที่จะพัฒนาหมู่บ้านในชนบทให้เป็น
 ที่อยู่อาศัยร่วมกันของชาวบ้านที่ต้องการอยู่ร่วมกันด้วยความผาสุก
 ตลอดไป โดยใช้วิธีการสร้างพลังของหมู่บ้าน แล้วนำพลังของหมู่บ้าน
 มาใช้ในการพัฒนาหมู่บ้านนั่นเอง พลังในที่นี้หมายถึง พลังความคิด
 ของชาวบ้าน พลังการทำงานของชาวบ้าน และพลังการจักจแจงตัวเอง

11 สุวิทย์ ยิงวรพันธ์, การพัฒนาชนบทในประเทศไทย (กรุงเทพฯ :
 โรงพิมพ์สหประชาพานิชย์ 2509) หน้า 19.

ของชาวบ้าน พลังทั้งสามนี้มีอยู่ในหมู่บ้านพร้อมแล้ว เหลือเพียงแต่
จะจึกใจให้มันเกิดขึ้น เพื่อที่จะให้เขาไ้เข้าไปใช้ให้เกิดประโยชน์¹²

กล่าวโดยสรุป คือ ปัจจุบันกรมการพัฒนาชุมชนยังคงยืนอยู่บนพื้นฐาน
ความเชื่อที่ว่า มนุษย์มีความสามารถที่อาจจะเพิ่มขึ้นได้ โดยไม่จำกัดและจะใช้ความ
สามารถนั้นได้ ถ้ามีโอกาส ดังนั้น การพัฒนาชุมชน คือ การพัฒนาความรู้ ความสามารถ
ของประชาชนในชุมชน เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการช่วยตัวเองเพื่อนบ้าน และชุมชน
ให้มีความรู้ความเข้าใจมากขึ้น โดยการร่วมมือกันระหว่างประชาชนกับรัฐบาล การ
พัฒนาชุมชนเป็นวิธีการที่นำเอาบริการของรัฐบาลมาผนวกเข้ากับความต้องการของ
ประชาชน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น

2) หลักการดำเนินงานของกรมการพัฒนาชุมชน

บนพื้นฐานความเชื่อ ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น ไ้้นำไปสู่การกำหนด
หลักการดำเนินงานของกรมการพัฒนาชุมชน ซึ่งจากเอกสารของกองส่งเสริมและเผยแพร่
กรมการพัฒนาชุมชน และเอกสารทบทวนการพัฒนาชนบทไทยของ ดร.ไพรัตน์
เศษะรินทร์ (รองอธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน) พอสรุปได้เป็น 4 ประการ คือ¹³

(1) ปลูกฝังความเชื่อมั่นในการช่วยตนเองและการทำงานร่วมกัน

เนื่องจากแต่เดิมมีการช่วยเหลือประชาชนนั้น ฝ่ายรัฐบาลเป็นผู้
หยิบยกให้ ทำให้เกิดความเคยชินที่ไม่ดี ประชาชนกลายเป็นผู้คอยขอความช่วยเหลือ

¹² สุวินัย ทองนพ, อธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน, นโยบาย และแนวทาง
ปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน (กรุงเทพฯ : กองส่งเสริมและเผยแพร่ กรมการพัฒนาชุมชน,
ตุลาคม 2526) หน้า 1 - 2.

¹³ กองส่งเสริมและเผยแพร่ กรมการพัฒนาชุมชน, การพัฒนาชุมชน
(กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมการพัฒนาชุมชน, มกราคม 2526) หน้า 1 - 5, ไพรัตน์
เศษะรินทร์, ดร., ทบทวนปรัชญาและหลักการพัฒนาชนบท, คู่มือปฏิบัติการแผนพัฒนา
ชนบทภาคจน (กรุงเทพฯ : กองฝึกอบรม, สำนักงานโครงการเงินกู้, กรมการพัฒนา
ชุมชน, พฤศจิกายน 2525) หน้า 1 - 5.

จากรัฐบาลแค่เพียงฝ่ายเดียว ทำให้ขาดความริเริ่ม และสร้างสรรค์ที่จะดำเนินการ และจัดการกับกิจกรรมต่าง ๆ ปัจจุบัน กรมฯ จึงได้มีความพยายามในอันที่จะขจัดจุดบดพร่อง ซึ่งเคยเกิดขึ้นแต่ครั้งอดีตกาล โดยการยึดถือหลักการ "ช่วยประชาชนเพื่อให้ประชาชนสามารถช่วยเหลือตัวเองได้" ซึ่งหมายถึง ความพยายาม ในอันที่จะมีส่วนกระตุ้นเร้าให้ประชาชนในท้องถิ่นสามารถเข้าใจ และมีความมั่นใจที่จะปฏิบัติงาน ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนของตนโดยผ่านกระบวนการวิธีการในการทำงานร่วมกัน

(2) ยึดถือการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกชั้นตอน

งานพัฒนาชุมชน ยึดถือการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลัก ในการดำเนินงาน อย่างไรก็ตาม ใ้ใดก็ตามในอดีตที่ผ่านมา มักจะเกิดปัญหาเรื่องการศึกษาที่แตกต่างกันในเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน แต่เดิมมานั้น การมีส่วนร่วมของประชาชน มักจะมีความหมายเพียงการที่ราษฎร เข้ามาร่วมสมทบแรงงาน สมทบวัสดุ สมทบเงิน ในการพัฒนาที่ถูกกำหนดขึ้นจากฝ่ายราชการทั้งสิ้น แต่ในปัจจุบัน ได้มีความพยายามในการศึกษา คำว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนใหม่ให้ชัดเจนขึ้น การมีส่วนร่วมในความหมายใหม่จึงมีเป้าหมายที่จะให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน การทำและการบำรุงรักษากิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ดังนั้น หน้าที่หลักประการหนึ่งของกรมการพัฒนาชุมชนคือ จะต้องเปิดโอกาส และทำให้ประชาชนเข้าใจ และเข้าร่วมกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตัวของประชาชนเอง ทั้งนี้ เพื่อให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้และรู้สึกสำนึกว่า งานพัฒนาชุมชนเป็นงานของพวกเขา มีโรงงานของรัฐบาล ข้าราชการเพียงแต่เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเท่านั้น

(3) ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้มากที่สุด-กิจกรรมที่เกิดขึ้นต้องสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความพร้อมของชุมชน

งานพัฒนาชุมชนจะต้องเป็นงานที่พยายามใช้ทรัพยากรของชุมชนให้มากที่สุดการ เริ่มทำงานของพัฒนากร จึงควรที่จะเริ่มจากการคัดแปลง ทรัพยากรในหมู่บ้านมาใช้ และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในหมู่บ้านให้เป็นประโยชน์มากที่สุด แล้วจึงค่อยนำความช่วยเหลือจากภายนอกเข้าไปช่วยเสริมที่หลัง โดยตระหนักว่า พลังอันจะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาหมู่บ้านนั้น อยู่ที่ในชุมชนนั่นเอง

ฉะนั้นในการดำเนินการต่าง ๆ จึงต้องคำนึงถึงความพร้อมของชุมชนด้วยความพร้อมนี้ นอกจากจะหมายถึงความเหมาะสมต่าง ๆ ของสภาพแวดล้อมแล้ว ยังรวมความหมายถึงความพร้อมของคนด้วย ด้วยเหตุนี้ งานพัฒนาชุมชนส่วนใหญ่จึงต้องเป็นงานที่เน้นเรื่องการกระตุ้น แนะนำต่าง ๆ ด้วยกระบวนการฝึกอบรม

อย่างไรก็ดี ในอดีต อาจมีปัญหาในทางปฏิบัติว่า หลักสูตรการฝึกอบรมที่กรมการพัฒนาชุมชนจัดให้แก่ประชาชนนั้นบ่อยครั้ง เป็นหลักสูตรที่เหมือนกันหมดทั่วทั้งประเทศและกำหนดขึ้นจากราชการบริหารส่วนกลางของกรมเป็นหลัก ซึ่งขาดการตระหนักถึงสภาพความเหมาะสมของชุมชนไป ทำให้กระบวนการฝึกอบรมของกรมมาในอดีตที่ผ่านมา ไม่อาจก่อประสิทธิภาพได้เท่าที่ควร

(4) รัฐบาลมีบทบาทในการให้ความสนับสนุนทางด้านการวิชาการและวัสดุ

การพัฒนาที่จะให้ผลดีที่สุดและถาวรที่สุด ควรจะเกิดจากความต้องการของชุมชนร่วมกัน ผสมผสานกับการสนับสนุนของรัฐ ในส่วนที่เกินขีดความสามารถของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสนับสนุนทางด้านการวิชาการและวัสดุต่าง ๆ

3) แนวทางการดำเนินงานของกรมการพัฒนาชุมชน 14

แนวทางการดำเนินงานที่กรมการพัฒนาชุมชนยึดถือเป็นแนวปฏิบัติในปัจจุบันประกอบด้วยสาระสำคัญดังนี้ คือ

(1) การแก้ปัญหาพื้นฐานของชุมชนชนบทในเรื่องความยากจน ความไม่รู้และโรคภัยไข้เจ็บ ตลอดจนปัญหาที่เกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ต้องตั้งอยู่บนรากฐานของการช่วยตัวเองและการช่วยซึ่งกันและกันของประชาชน

(2) ประชาชนทุกคนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนให้มากที่สุด และถือว่า การพัฒนาจิตใจสำคัญมากกว่าการพัฒนาทางวัตถุ

14

สรุปความจากไพโรจน์ เกษะรินทร์, การบริหารงานพัฒนาชนบท, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2524) หน้า 56 - 57.

(3) การพัฒนาต้องใช้องค์การและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนเป็นอันดับแรก เช่น ผู้นำท้องถิ่น กลุ่มธรรมชาติทางสังคม โดยมีความมุ่งหวังที่พัฒนากลุ่มบุคคลเหล่านี้ ให้มีความสามารถที่จะรับผิดชอบและดำเนินการปกครองตนเอง

(4) การพัฒนาต้องยึดหลักประชาธิปไตยเป็นแนวทางขั้นพื้นฐานในการพัฒนาชนบทและเน้นความคองการอันแท้จริงและความคองการจำเป็นของประชาชนเป็นปัจจัยสำคัญ ในการจัดทำแผนและจัดทำโครงการพัฒนาชุมชน

จากที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดข้างต้น เราอาจจะสรุปปรัชญา แนวความคิด ตลอดจนหลักการและแนวทางการดำเนินงานของกรมการพัฒนาชุมชนได้ตามตารางที่

10

ตารางที่ 10

ตารางสรุป ปรัชญาแนวคิด หลักการและแนวทางการดำเนินงานของกรมการพัฒนาชุมชน

หัวเรื่อง	รายละเอียดโดยสรุป
1. <u>กลุ่มเป้าหมาย</u>	<p>กลุ่มประชาชนที่ประสบกับความยากจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ได้กำหนดหมู่บ้านเน้นหนักตามเขตพื้นที่ยากจนหนาแน่น</p>
2. <u>ปรัชญาพื้นฐานในการดำเนินงาน</u>	<p>1) "การพัฒนาชุมชนที่สำคัญ คือการพัฒนาคน" 2) เชื่อว่าประชาชนมีศักยภาพและความสามารถเป็นพลังพื้นฐานที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนา พลังนั้นคือ พลังการคิด พลังการทำงาน และพลังการจักแจงตัวเอง</p>

หัวเรื่อง	รายละเอียดโดยสรุป
<p>3. <u>หลักการและแนวทางการดำเนินงาน</u></p>	<p>3) การช่วยเพื่อให้ประชาชนช่วยตนเอง เป็นทิศทางหลักขององค์การ ฉะนั้น จึงสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานเป็นหลัก ตลอดจนการสนับสนุนให้ก่อเกิดองค์การประชาชนในการดำเนินการพัฒนาตนเอง</p> <p>1) ประสานงานกับหน่วยราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อสนองความต้องการและแก้ปัญหาของประชาชน โดยมีพัฒนาการเป็นสื่อกลางในการเชื่อมระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลกับประชาชน</p> <p>2) ในการดำเนินงานจะยึดถือทรัพยากรของท้องถิ่นให้มากที่สุด การช่วยเหลือจากภายนอกจะเป็นเพียงตัวเสริมเท่านั้น โดยบทบาทของรัฐจะทำหน้าที่ให้การสนับสนุนส่วนที่เกินขีดความสามารถของชุมชน โดยเน้นการสนับสนุนทางด้านการวิชาการและวัสดุ</p> <p>3) เชื่อว่า ปัญหาของชุมชนหรือของประเทศนั้น ไม่อาจแก้ไขได้ด้วยวิธีการใดวิธีการหนึ่ง โดยเฉพาะหรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยเฉพาะเท่านั้น ฉะนั้น ในการดำเนินการพัฒนาชุมชนจึงยึดถือแนวความคิดการพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ โดยวิธีการประสานการปฏิบัติกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการประสาน</p>

หัวเรื่อง	รายละเอียดโดยสรุป
	<p>วิธีการทำงานหลายวิธีการและหลาย ๆ กันพร้อมกัน</p> <p>4) ในการปรับปรุงคุณภาพของประชาชน เน้นการ ให้การศึกษาแก่ประชาชน ทุกเพศ ทุกวัย โดย เน้นการพัฒนาเด็กเล็กก่อนวัยเรียน การ ฝึกอบรมเยาวชน การให้การศึกษาภาคชีวิต แก่ประชาชนเพื่อเป็นการพัฒนากำลังความคิด และขีดความสามารถของประชาชน ฉะนั้น งานส่วนใหญ่จึงเน้นเรื่อง การฝึกอบรม</p> <p>5) การดำเนินการพัฒนาชุมชน แม้ว่าจะเริ่ม จากชนบท แต่จะต้องมีเป้าหมายที่สอดคล้อง กับนโยบายชาติ และได้รับการสนับสนุนจาก นโยบายชาติมากพอสมควรความสำเร็จ จึง จะเกิดขึ้น</p> <p>6) เร่งเพิ่มผลผลิตและรายได้ โดยส่งเสริมให้ เกิดการรวมกลุ่มตามลักษณะอาชีพ และนำ เอาริชาการใหม่ ๆ เข้าไปใช้ในการ ประกอบอาชีพการสะสมทุนและการจัดการค่าน การตลาด</p> <p>7) ส่งเสริมการสร้างชมรมและปรับปรุง สาธารณสมบัติของชุมชน โดยกระตุ้นให้ ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและ ห่วงแทนในสิ่งที่ประชาชนได้ร่วมกันสร้างขึ้น และมุ่งให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย และการจัดบ้านเรือนที่ถูกต้องลักษณะ</p>

หัวข้อเรื่อง	รายละเอียดโดยสรุป
	<p>8) ส่งเสริมความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตย โดยการฝึกอบรมผู้นำและประชาชนใหม่ ความรู้เรื่องสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบของประชาชนที่พึงมีต่อประเทศชาติและชุมชน และสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวินิจฉัยตัดสินใจในการสนองความต้องการและปัญหาของชุมชนร่วมกับผู้นำท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ของรัฐ</p>

จากข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้สรุปมาแล้วทั้งหมดจะเห็นได้ว่า ปรัชญาและแนวทางทั่วไปในการพัฒนาของกรมการพัฒนาชุมชนนั้น เป็นสิ่งที่น่าสนใจ และเป็นหลักการที่ดีอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม ในการปฏิบัติในอดีตที่ผ่านมา ยังมีปัญหาอีกมากมายที่ทำให้หลักการและปรัชญาดังกล่าวไม่สามารถปฏิบัติได้ ซึ่ง ดร.ไพฑูริย์ เกษะรินทร์ ได้เขียนสรุปไว้ในคู่มือปฏิบัติการแผนพัฒนาชนบทยากจนว่า สาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาดังกล่าวคือ

ก. ผู้นำทางการเมืองและผู้บริหารระดับสูงของประเทศ ยังไม่ให้ความสนใจ และให้การยอมรับ ตลอดจนเข้าใจหลักการต่าง ๆ เท่าที่ควร ทำให้ขาดการผลักดันให้มีการปฏิบัติอย่างจริงจัง

ข. ข้าราชการประจำ ยังมีใค้ยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักการเท่าที่ควร ไม่ว่าจะมีการอบรมสัมมนาเป็นประจำเพียงใดก็ตาม ซึ่งอาจจะเป็นเพราะข้าราชการคิดว่า การดำเนินการพัฒนาตามหลักการดังกล่าวเป็นเรื่องยาก เป็นเรื่องเพื่อฝันเป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลา เป็นเรื่องที่ไม่สามารถแสดงผลงานให้ดูบังคับบัญชาได้

เห็นเพื่อเลื่อนชั้น และเลื่อนตำแหน่งที่สูงขึ้น ซึ่งโดยทั่วไปข้าราชการประจำยังคงคุ้นเคยกับวิธีการปฏิบัติงานแบบเดิมที่กองการเป็นผู้มีบารมี เป็นผู้กว้างขวาง เป็นผู้นำหรือทำงานเพื่อหวังจะให้โคลลาภยศบารมีและสรรเสริญ เป็นต้น

ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ ยังจะต้องมีการปรับปรุงกันต่อไป อย่างไรก็ตาม ภายใต้อำนาจและเงื่อนไขต่าง ๆ ในปัจจุบัน ได้มีข้อเสนอแนะให้ปรัชญาแนวคิดของกรมการพัฒนาชุมชน เป็นที่ยอมรับกันกว้างขวางขึ้นในระบบราชการของไทย ถึงขนาดได้ถูกกำหนดเป็นแนวนโยบายแห่งชาติในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมระดับชาติ ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าในทางปฏิบัติข้าราชการและกลไกต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภายในกรมการพัฒนาชุมชนจะสามารถดำเนินการใดก็ตามเป้าหมายมากน้อยเพียงใด ยังเป็นเรื่องที่จะต้องมีการพิสูจน์กันไปในทางปฏิบัติต่อไป

1.3 โครงสร้างการบริหารงานและการแบ่งงานในองค์การของกรมการพัฒนาชุมชน

กรมการพัฒนาชุมชน แบ่งส่วนราชการเป็นส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ดังนี้ (ดูตามแผนภูมิที่ 6)

ก. ราชการบริหารส่วนกลาง แบ่งออกเป็น

- 1) สำนักงานเลขาธิการกรม
- 2) กองการเจ้าหน้าที่
- 3) กองปฏิบัติการ
- 4) กองส่งเสริมและเผยแพร่
- 5) กองฝึกอบรม
- 6) กองวิจัยและประเมินผล
- 7) กองอาสาพัฒนา
- 8) กองพัฒนาเยาวชน
- 9) กองพัฒนาสตรีและเด็ก
- 10) สำนักงานโครงการเงินกู้
- 11) สำนักงานพัฒนาชุมชนเขต (ทั้ง 9 เขต)

ข. ราชการบริหารส่วนภูมิภาค แบ่งออกเป็น

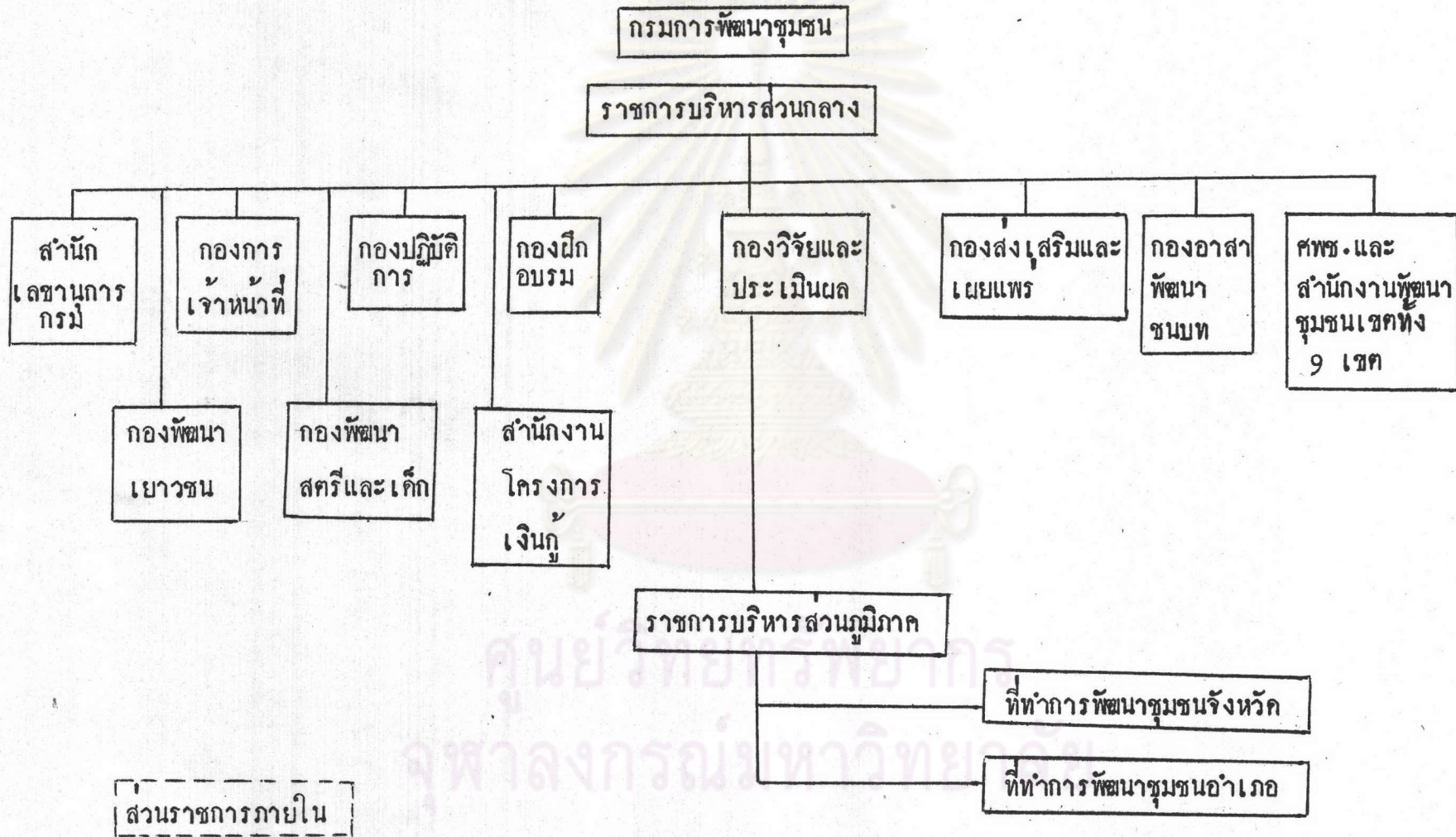
- 1) ที่ทำการพัฒนาชุมชนจังหวัด
- 2) ที่ทำการพัฒนาชุมชนอำเภอ

ในการดำเนินการพัฒนาชุมชนตามแนวนโยบายของกรมนี้ ราชการบริหารส่วนภูมิภาคในระดัจังหวัดมีพัฒนาการจังหวัด เป็นหัวหน้าหน่วยงาน พัฒนาชุมชนในจังหวัดทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยผู้ว่าราชการจังหวัดในการปกครอง บังคับบัญชา ดูแลเจ้าหน้าที่ และการดำเนินงานพัฒนาชุมชนในจังหวัด

ส่วนในระดัอำเภอ มีพัฒนาการอำเภอ เป็นหัวหน้าหน่วยงาน พัฒนาชุมชนในระดัอำเภอ ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยนายอำเภอในการปกครอง บังคับบัญชา ดูแลเจ้าหน้าที่ และการดำเนินงานพัฒนาชุมชนอำเภอทองที่ตนเองรับผิดชอบ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ 6 : การแบ่งส่วนราชการ กรมการพัฒนาชุมชน

ส่วนราชการภายใน

ที่มา : เอกสารเผยแพร่ กองส่งเสริมและเผยแพร่กรมการพัฒนาชุมชน

โครงสร้างการบริหารงานพัฒนาชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มีเขตความรับผิดชอบอยู่ทั้งสิ้น 13 ตำบล
176 หมู่บ้าน (ดูตารางที่ 11)

ตารางที่ 11 : รายชื่อตำบลและจำนวนหมู่บ้านในเขตการรับผิดชอบ
ของพัฒนาการชุมชน อ.เมือง จ.ขอนแก่น
(สำรวจปี พ.ศ. 2527)

เลขที่	ตำบล	จำนวนหมู่บ้าน	หมายเหตุ
1	ตำบลโคสี	20	
2	ตำบลพระลับ	20	
3	ตำบลสำราญ	17	
4	ตำบลเมืองเก่า	16	
5	ตำบลสาวะถี	15	
6	ตำบลศิลา	16	
7	ตำบลบ้านค้อ	13	หมู่บ้านโคกเบี้ย ซึ่งเป็นหมู่บ้าน
8	ตำบลบ้านทุ่ม	11	ที่ทำการศึกษาวิจัยเรื่องธนาคาร
9	ตำบลบ้านหว้า	11	ชาวนั้นเป็นหมู่บ้านที่อยู่ในความ
10	ตำบลท่าพระ	11	รับผิดชอบของตำบลบ้านค้อ
11	ตำบลคอนหิน	11	
12	ตำบลคอนขาง	8	
13	ตำบลแก่งใหญ่	7	
รวม	13 ตำบล	176 หมู่บ้าน	

ที่มา : ที่ทำการพัฒนาชุมชน อ.เมือง จ.ขอนแก่น

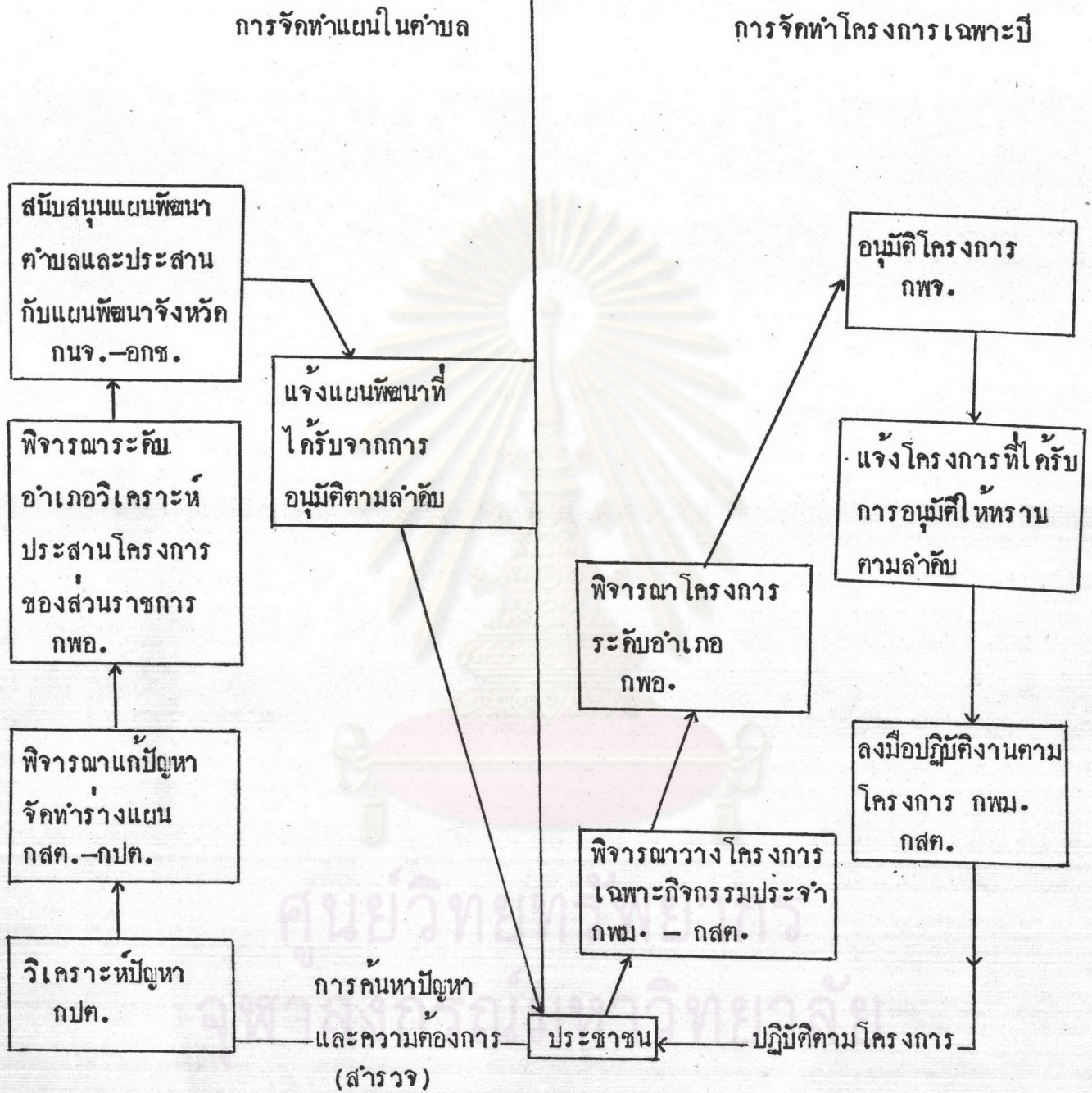
อำเภอเมือง มีเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนอยู่รวมทั้งสิ้น 13 คน โดยแบ่ง
อัตราส่วนความรับผิดชอบ พัฒนาการ 1 คน คอพื้นที่ทำการพัฒนา 1 ตำบล แต่พัฒนากร
แต่ละคน จะมีหมู่บ้านที่ตัวเองเน้นหนักคนละ 1 - 2 หมู่บ้าน ในการตัดสินใจและ
ดำเนินการต่าง ๆ จะต้องเสนออนุมัติเพื่อขอความเห็นชอบตามชั้นตอน คือ จากตำบล
ขึ้นสู่อำเภอ จากอำเภอขึ้นสู่จังหวัด และจังหวัดเข้าสู่กรมที่เป็นต้นสังกัดตามลำดับ

ในการจัดทำแผนงานและการจัดทำโครงการ งบประมาณนั้น จะมีการ
ดำเนินการ โดยพัฒนากรที่รับผิดชอบประจำตำบลจะต้องทำการสำรวจเบื้องต้น เพื่อให้
สามารถทราบข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ที่ตนเองรับผิดชอบ รวมทั้งปัญหาและความต้องการ
ของชุมชนด้วย

หลังจากนั้น จะต้องมีการจัดทำแผนพัฒนาตำบล 5 ปี โดยร่วมกับหัวหน้า
ส่วนราชการระดับอำเภอที่เกี่ยวข้อง และสภาตำบล เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนา
ของตำบล และเมื่อจะมีการจัดทำกิจกรรมหรือโครงการ เฉพาะประจำปี คณะกรรมการ
พัฒนาหมู่บ้าน จะเป็นผู้ดำเนินการประชุมปรึกษาหารือว่า ปีนั้นจะวางโครงการอะไร
โดยคำนึงถึงความต้องการของประชาชนในหมู่บ้าน แลแผนพัฒนาตำบลเมื่อตกลงแล้ว
จะมีการเรียกประชุมชาวบ้าน เพื่อขอความเห็นชอบอีกครั้งหนึ่ง จึงจะดำเนินการ
(คู่มือปฏิบัติ 7)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ 7 : ขั้นตอนการจัดทำแผนพัฒนาตำบล 5 ปี

ที่มา : เอกสารเผยแพร่ กองส่งเสริมและเผยแพร่กรมการพัฒนาชุมชน

1.4 การคัดเลือกบุคลากรและการพัฒนาบุคลากร

1) การคัดเลือกบุคลากร

พัฒนากรเป็นข้าราชการของกรมการพัฒนาชุมชน สังกัดกระทรวงมหาดไทย และเป็นเจ้าหน้าที่หลักรับผิดชอบประจำตำบล โดยถือว่าเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) ให้กับชุมชน มีหน้าที่ออกปฏิบัติงานร่วมกับประชาชนในหมู่บ้าน ชนบท โดยทำงานคลุกคลีกับชาวบ้าน "ร่วมกัน ร่วมอยู่ ร่วมศึกษา ร่วมคิดหาวิธีการ แก้ไขปัญหา และร่วมทำงานในหมู่บ้าน" ซึ่งเน้นให้ชาวบ้านช่วยพัฒนาตนเอง และสิ่งแวดล้อมให้เจริญก้าวหน้ารวมทั้งให้ความรู้พื้นฐานทางการเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตย

ปัจจุบันมีพัฒนากรกระจายทำงานตามหมู่บ้าน และตำบลทั่วประเทศ โดยรับสมัครสอบคัดเลือกจากบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ และความเหมาะสมกับลักษณะของงาน ซึ่งมีหลายระดับ แต่ละระดับมีชื่อในสายงาน ตามพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือนปี พ.ศ. 2518 และตามมาตรา ก.พ. ดังนี้คือ

(1) เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน 1 - 3 เป็นผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี จะเริ่มต้นที่ระดับ 1 และสามารถเลื่อนจากระดับ 1 ไปสู่ระดับ 3 ได้โดยไม่ต้องสอบ

(2) เจ้าพนักงานพัฒนาชุมชน 2 - 4 เป็นผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี จะเริ่มต้นที่ระดับ 2 และสามารถเลื่อนจากระดับ 2 ไปสู่ระดับ 4 ได้ โดยไม่ต้องสอบ

(3) นักพัฒนาชุมชน 3 - 5 เป็นผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี จะเริ่มต้นที่ระดับ 3 และสามารถเลื่อนจากระดับ 3 ไปสู่ระดับ 5 ได้โดยไม่ต้องสอบ

จะเห็นได้ว่า ในการคัดเลือกบุคลากรลงไปปฏิบัติงานตามที่ต่าง ๆ นั้นทางส่วนกลางจะเป็นผู้รับผิดชอบ ถ้าเป็นการคัดเลือกบุคลากร เช่นเดียวกับการคัดเลือกในระบบราชการทั่ว ๆ ไป

2) การพัฒนาบุคลากร

เมื่อบรรจุบุคคลที่ผ่านการสอบคัดเลือกเข้ารับราชการในตำแหน่งพัฒนากรแล้ว กรมการพัฒนาชุมชนจะจัดให้มีการฝึกอบรมก่อนประจำการเป็นเวลา 3 - 4 เดือน ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมทั้งหลายมีความรู้และพื้นฐานในการทำงานพัฒนาชุมชนเข้าใจหลักการพัฒนาชุมชน และสภาพการใช้ชีวิตในชนบท ความรู้ทางด้านสังคมศาสตร์ต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงาน ตลอดจนทักษะการปฏิบัติงานร่วมกับชาวบ้าน และการปลูกฝังคุณลักษณะที่ดีของพัฒนากร 3 ประการ คือ

(1) เป็นผู้เชื่อมประสาน (Link) คือ เป็นสื่อกลางระหว่างประชาชนกับรัฐบาล นำความต้องการของประชาชนเสนออำเภอ จังหวัด และกรมฯ ความสำคัญ ขณะเดียวกันก็นำบริการของรัฐ หรือหน่วยงานเอกชน ตลอดจนข่าวสารต่าง ๆ ไปสู่ประชาชน และต้องติดตามผลหรือรายงานผลให้หน่วยงานนั้นทราบ เพื่อไม่ให้ความสัมพันธ์ขาดความต่อเนื่อง

(2) เป็นผู้ร่วมปฏิบัติงาน (Catalizer) พัฒนาการจะทำงานส่วนใหญ่อยู่ในหมู่บ้าน สார்วจข้อมูล และปัญหาความต้องการของประชาชนในชนบท แล้วนำมาวางแผนพัฒนาตำบล โดยจัดประชุมร่วมกับราษฎร หรือ กทม. กสศ. ตลอดจนกระตุ้นให้เกิดการจัดรวมกลุ่มต่าง ๆ และเมื่อแผนได้ริบอนุมัติก็ต้องร่วมปฏิบัติงานกับราษฎรตามโครงการนั้น

(3) เป็นผู้ส่งเสริมเผยแพร่ (Extensioener) ได้แก่ การให้การฝึกอบรมเพิ่มพูนทักษะแก่ประชาชน ทั้งด้านอาชีพ และการดำรงชีวิตในชุมชน การสาธิตทดลองกิจกรรมซึ่งเป็นความรู้ใหม่ เผยแพร่แก่ประชาชน และประชาสัมพันธ์เผยแพร่ความรู้ ความคิด และผลงานดีเด่นที่ราษฎรได้ร่วมจัดทำ

นอกจากการฝึกอบรมก่อนออกประจำการ ซึ่งเป็นการเตรียมพร้อมและพัฒนา บุคลากรของตนแล้ว การพัฒนาบุคลากรยังสามารถกระทำได้ในระหว่างปฏิบัติงานดังนี้

ก. ในส่วนกลาง กองฝึกอบรมจะรับผิดชอบเรื่องการจัดฝึกอบรมให้แก่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน และเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งเรื่องการจัดประชุม-สัมมนาที่เป็นประโยชน์ในการทำงาน

ข. ในส่วนภูมิภาค กรมฯ ได้จัดตั้งสำนักงานพัฒนาชุมชนเขตทั้ง 9 เขตขึ้นมา เพื่อทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือทางวิชาการอันเกี่ยวกับงานพัฒนาชุมชนแก่เขตพัฒนาจังหวัดต่าง ๆ ที่อยู่ในความรับผิดชอบ รวมทั้งเป็นศูนย์กลางดำเนินงานในการฝึกอบรมเพิ่มพูนทักษะ และความรู้ในกันต่าง ๆ ให้แก่ประชาชนและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในเขตจังหวัดที่อยู่ในความรับผิดชอบตามที่จังหวัดร้องขอ

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว การพัฒนาบุคลากรยังรวมไปถึงการที่กรมฯ มีนโยบายที่จะสนับสนุนให้ข้าราชการของกรมฯ มีโอกาสศึกษาค้นคว้าอบรม และปฏิบัติงานในและนอกประเทศจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐบาลและเอกชน ทั้งนี้เพื่อเป็นการเพิ่มพูนความรู้ความสามารถของบุคลากรของกรมฯ ให้มีสมรรถนะที่สูงขึ้น

2. สภาพทั่วไปของหมู่บ้านโคกเปี้ย ต.บ้านค้อ อ.เมือง จ.ขอนแก่น

2.1 ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านโคกเปี้ย

บ้านโคกเปี้ยเป็นหมู่บ้านค่อนข้างใหม่ ถ้าเปรียบเทียบกับระยะการก่อตั้งทั่ว ๆ ไปของหมู่บ้านในแถบภาคอีสาน บ้านโคกเปี้ยเริ่มก่อตั้งเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ มีประชากรประมาณ 30 ครัวเรือน เมื่อปี พ.ศ. 2474

ชาวบ้านโคกเปี้ยเดิมอาศัยอยู่บ้านโคกสี และบ้านคอกแป้น ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ และทิศตะวันออกเฉียงเหนือของที่ตั้งหมู่บ้านในปัจจุบัน ซึ่งปัจจุบันหมู่บ้านทั้งสองอยู่ห่างจากบ้านโคกเปี้ยไม่เกิน 10 กิโลเมตร

สำหรับสาเหตุที่ทำให้เกิดการอพยพออกจากหมู่บ้านเดิมทั้งสองแห่งนั้นสืบเนื่องมาจากการที่ชาวบ้านดังกล่าวมีที่นาอยู่ในบริเวณสถานที่ตั้งหมู่บ้านในปัจจุบัน ฉะนั้น ในฤดูกาลทำนา การเดินทางมาทำการผลิตกระทำไปไม่ค่อยสะดวกเท่าใดนัก

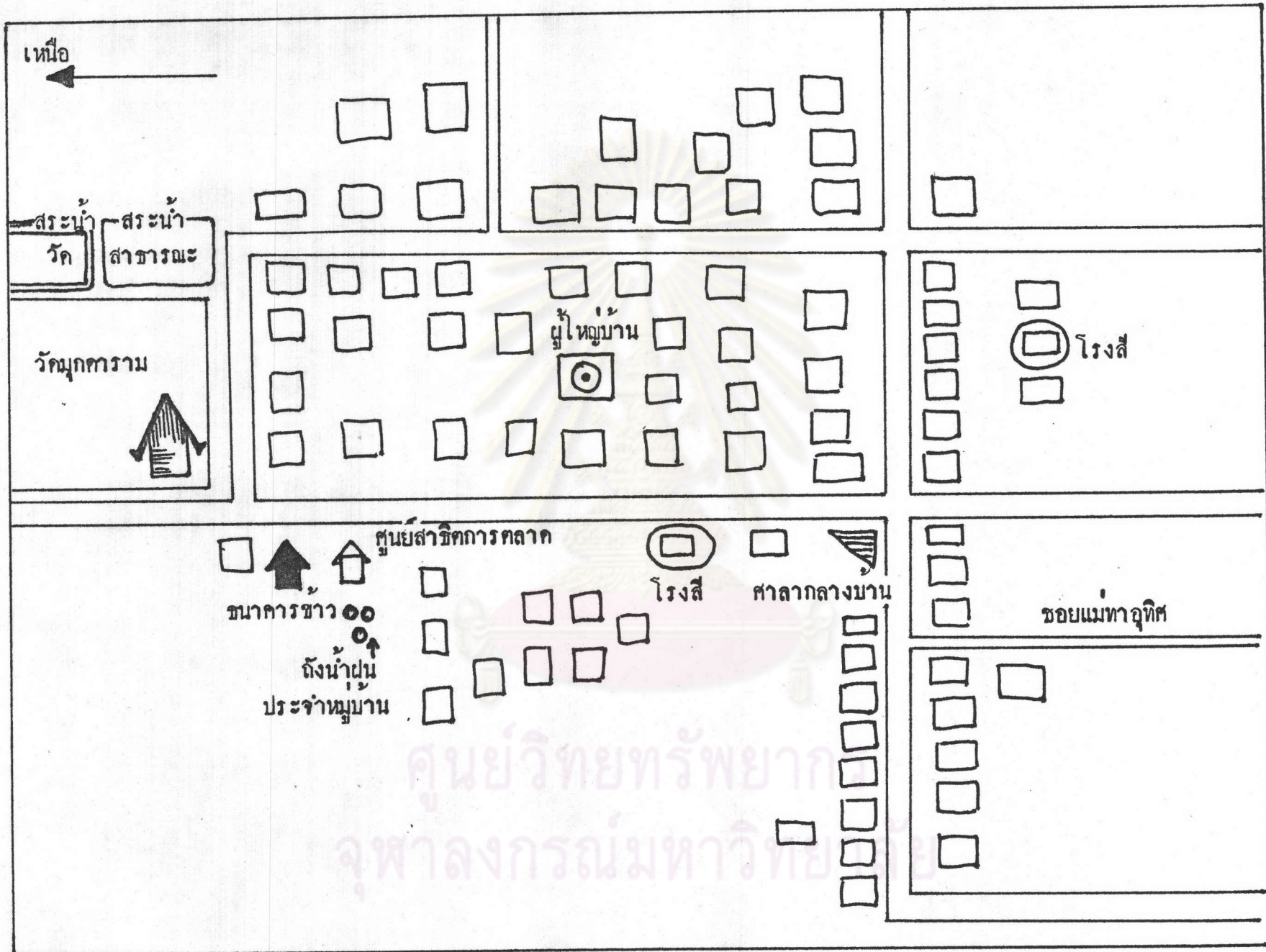
ต้องเดินผ่านป่าทึบมาเป็นระยะทางที่ไกลและใช้เวลานานมาก จึงได้คัดลिनโจอพยพมาตั้งถิ่นฐานในสถานที่ไกลกับบริเวณที่ตั้งปัจจุบัน

เมื่ออพยพออกมาครั้งแรกนั้น ยังไม่ได้มาอยู่ที่บ้านโลกเปี้ยทันที แต่มาอยู่ที่บ้านโนนหันแฮ่ ซึ่งอยู่ห่างจากตัวหมู่บ้านโลกเปี้ยประมาณ 1 กิโลเมตร (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของโรงเรียนโคกสีโลกเปี้ย) บ้านโนนหันแฮ่ มีพื้นที่เป็นที่โลกสูงเต็มไปด้วยอิฐและหิน ผู้นำการอพยพครั้งนั้นได้แก่ พ่อเขานวย พ่อเข่าจันทร์สี พ่อเข่าจันทร์นั้น และพ่อเข่าแก้ว เป็นต้น ชาวบ้านโนนหันแฮ่ได้ขยายครัวเรือนจาก 5 - 6 ครัวเรือน เป็น 30 ครัวเรือนในเวลาเกือบ 30 ปี จนกระทั่งปี 2474 จึงได้อพยพย้ายจากบ้านโนนหันแฮ่มาอยู่ที่โลกเปี้ย ซึ่งสืบเนื่องมาจากเกิดฟ้าผ่ากลางหมู่บ้าน ซึ่งความเชื่อของชาวบ้านถือว่าเกิดอาเพศ จะทำให้เกิดความทุกข์ยากเดือดร้อนได้

ในการอพยพครั้งที่สองนี้ ผู้นำการอพยพได้แก่ พ่อเข่านมท์ พ่อเข่าบท พ่อเข่าแสง และพ่อเข่าพรม ซึ่งอพยพออกมาพร้อมกับชาวบ้านจำนวน 30 ครัวเรือน สำหรับชื่อบ้านโลกเปี้ยนี้ ตั้งขึ้นตามสภาพทางภูมิศาสตร์ของบ้าน ซึ่งเป็นพื้นที่โลกอยู่สูงมาก

บ้านโลกเปี้ยมีฐานะเป็นหมู่บ้าน เมื่อปี พ.ศ. 2475 หลังการก่อตั้งหมู่บ้าน 1 ปี มีผู้ใหญ่บ้านจำนวน 6 คนคือ

1. นายไซ ธรรมจันทร์
2. นายทอง แสนทา
3. นายสุข น้อยไทย
4. นายไซ ธรรมจันทร์
5. นายปุ้ย ทองบ้านทุ่ม
6. นายสมแพง แกวกลา
7. นายทองใบ ทองบ้านทุ่ม

แผนที่ที่ 9: บ้านโคกเปี้ย ต.บ้านค้อ อ. เมือง จ.ขอนแก่น

โดยทั่วไป ชุมชนบ้านโคกเปี้ยมีลักษณะ เป็นชุมชนเครือข่ายที่มีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน การอพยพเพิ่มเติมก็เป็นการอพยพมาจากเครือข่าย หรือเพื่อนบ้านที่มีความสนิทสนมกันมาแต่ดั้งเดิม จากสภาพความสัมพันธ์ภายในชุมชนเช่นนี้ ได้มีส่วนทำให้ภายในชุมชน มีความสามัคคีและร่วมมือกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันค่อนข้างมาก

2.2 ลักษณะทั่วไปของหมู่บ้าน

- 1) อาณาเขต บ้านโคกเปี้ย หมู่ที่ 5 ต.บ้านค้อ อ.เมือง จ.ขอนแก่น เป็นหมู่บ้านชนากลาง ประมาณ 81 หลังคาเรือน มีประชากรอยู่ทั้งสิ้น 448 คน มีพื้นที่ทั้งหมด 613 ไร่ หมู่บ้านอยู่ห่างจากตัวอำเภอเมือง ซึ่งตั้งอยู่ในจังหวัดขอนแก่นประมาณ 18 กิโลเมตร โดยไปตามถนนลาดยางสายกรุงเทพฯ-อุดร เป็นระยะทาง 12 กิโลเมตร และแยกเป็นถนนลูกรังเข้าหมู่บ้านอีก 6 กิโลเมตร เส้นทางถนนลูกรังนี้มีสภาพเป็นหลุมบ่อในช่วงฤดูฝน มีรถวิ่งเข้า-ออกหมู่บ้านวันละ 2 เที่ยว

สำหรับสภาพทางภูมิศาสตร์นั้น บ้านโคกเปี้ยมีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับ	บ้านโคกลี, บ้านตอกแป้น
ทิศใต้	ติดกับ	บ้านโนนม่วง
ทิศตะวันออก	ติดกับ	-
ทิศตะวันตก	ติดกับ	บ้านโนนเรือ่ง

2) สภาพความเป็นอยู่ของหมู่บ้าน

ลักษณะชุมชน ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของบ้านโคกเปี้ยมีสภาพเหมือนการตั้งบ้านเรือนในชุมชนอิสานทั่วไป กล่าวคืออยู่รวมกันเป็นกระจุก (cluster type) แต่ละบ้านไม่มีรั้ว แบ่งเขตออกจากกันอย่างชัดเจน

ครัวเรือนหนึ่ง ๆ มีที่ดินสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยประมาณ 1/4 ไร่ ครัวบ้าน
ที่เรียกว่า "เฮือน" จะมีลักษณะคล้าย ๆ กันทั้งชุมชน คือ ปลูกบ้านแบบยกพื้น
ใต้ถุนสูงภายในครัวบ้านจะปล่อยไว้โล่ง ๆ ถ้ามีห้องนอนมักจะมีห้องเคี้ยว สำหรับ
ลูกสาวนอนหลังคาบ้านของชาวบ้านโคกเบ็ยส่วนใหญ่เป็นสังกะสี ส่วนผ้านั้นมีทั้งไม้
กระดานแผ่น และใบไม้ที่ทาบควยไผ่ผืนซีก จำนวนครัวเรือนมีทั้งสิ้น 81 ครัวเรือน

เนื่องจากพื้นที่ที่ชาวบ้านโคกเบ็ย เลือกลงหมู่บ้านเป็นที่โคกสูงถัดออกไป
จากกลุ่มบ้านเรือน จึงเป็นที่ราบลุ่ม ซึ่งเหมาะสำหรับทำการเพาะปลูก ชุมชนบ้าน
โคกเบ็ยจึงถูกล้อมรอบด้วยที่นาสำหรับทำการผลิต

การจัดรูปหมู่บ้านทางกายภาพของบ้านโคกเบ็ย มีลักษณะคล้ายรูปสี่เหลี่ยม
ผืนผ้า (ดูแผนภูมิหมู่บ้าน) กลางหมู่บ้านมีถนนตัดตามความยาวของหมู่บ้าน (จากเหนือ
จรดใต้) 2 สาย และมีถนนตัดตามขวางอีก 2 สาย ถนนทุกสายเป็นถนนดินธรรมดา
ซึ่งชาวบ้านช่วยกันซุกขึ้นเอง จากลักษณะของถนนดังกล่าวได้เป็นที่มาของการแบ่ง
หมู่บ้านภายในชุมชนออกเป็น 4 กลุ่ม แต่ละกลุ่มจะมีผู้นำของคนถือว่าเป็นผู้นำกลุ่ม ซึ่งใน
การจัดสรรแรงงานของหมู่บ้านหรือการแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบเรื่องการทำบุญถวาย
อาหารพระ หรือเรื่องต่าง ๆ ภายในหมู่บ้านที่เป็นเรื่องส่วนรวมก็จะมีการจัดสรร
บทบาท หน้าที่กันตามลักษณะกลุ่มที่กล่าวไปแล้ว

ทางประตูทางเข้าหมู่บ้านด้านทิศเหนือ จะมีนางข้าวกลางบ้าน¹⁵ (ซึ่ง
เป็นที่ตั้งของธนาคารข้าว) ศูนย์สาธิตการตลาด¹⁶ และถึงเก็บน้ำฝนประจำหมู่บ้าน
จำนวน 3 ถึงตั้งอยู่ ชาวบ้านโคกเบ็ยจะมายืมข้าวจากนางข้าวกลางบ้านมาซื้อเครื่อง
อุปโภคบริโภคจากศูนย์สาธิตการตลาด ส่วนน้ำจะเอาไปใช้บริโภคก็ต้องมีการ
ขออนุญาตจากผู้ดูแลประจำหมู่บ้าน (ไม่มีสิทธิเปิดน้ำใช้เอง)

15 นางข้าวกลางบ้านและธนาคารข้าว จัดตั้งขึ้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2524

16 ศูนย์สาธิตการตลาด จัดสร้างขึ้นเมื่อ 7 มกราคม 2526

บ้านโคกเปี้ยมีศาลากลางบ้านเหมือนหมู่บ้านทั่ว ๆ ไปในภาคอีสาน ศาลากลางบ้าน ตั้งอยู่บริเวณทางแยก คอนไปทางทิศใต้ของหมู่บ้าน โดยชาวบ้านได้ร่วมกันจัดสร้างขึ้น ในปี พ.ศ. 2518

ปัจจุบัน บ้านโคกเปี้ยยังไม่มีไฟฟ้าใช้ และกำลังอยู่ในระหว่างการติดต่อกับการติดตั้ง คาดว่า จะสามารถมีไฟฟ้าใช้ได้ในสิ้นปี 2527 เป็นอย่างช้า

แหล่งน้ำบริโภค

บ้านโคกเปี้ย มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติสำหรับบริโภค 3 แห่ง คือ
 หนองเหล่าจิว อยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 2 กิโลเมตร
 หนองบุหรี อยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 1 กิโลเมตร
 หนองฝายใหญ่ อยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 2 กิโลเมตร
 หนองน้ำทั้ง 3 แห่ง มักจะแห้งขอดในช่วงฤดูแล้ง

นอกจากนั้น มีแหล่งน้ำที่ขุดขึ้นใช้เอง 1 แหล่ง คือ สระน้ำ มุกคาราม ตั้งอยู่ในบริเวณวัด อยู่ห่างจากตัวหมู่บ้านประมาณ 200 เมตร สระน้ำดังกล่าวเพิ่งจะขุดมาในระยะเวลาไม่นานนัก มีขนาดใหญ่พอสมควร คือ กว้าง 24 เมตร ยาว 38 เมตร ลึก 2 เมตร จะมีน้ำในฤดูแล้ว ซึ่งชาวบ้านจะอาศัยดื่มกิน และยังมีบ่อน้ำบาดาลสูบลโยกอีก 3 บ่อ แต่สามารถใช้การได้เพียง 1 บ่อเท่านั้น

โรงเรียน-วัด

บ้านโคกเปี้ยมีโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น ชื่อโรงเรียน "โคกสีโคกเปี้ย" บริเวณโรงเรียนตั้งอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน ห่างจากตัวหมู่บ้านประมาณ 500 เมตร เนื่องจากบ้านโคกเปี้ยเป็นบ้านเล็ก จึงไม่มีโรงเรียนระดับมัธยม เด็กในหมู่บ้านจำนวน 5 คน ที่กำลังอยู่ในระหว่างศึกษาเล่าเรียน ต้องเดินทางมาเรียนหนังสือที่จังหวัดขอนแก่น

ถัดเข้ามาจากโรงเรียน "โคกสี-โคกเปี้ย" เป็นสำนักสงฆ์ชื่อวัดมุกดาการาม บริเวณวัดอยู่หน้าชุมชนทางค่านทิศเหนือ ปัจจุบันมีพระอยู่ 2 รูป เณร 2 รูป ชาวบ้านใช้วัดเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และทางสังคม ผู้อาวุโสของหมู่บ้านจะนำลูกบ้านออกมาฟังธรรมเทศนาทุกวันพระ และมีการเล่นตามประเพณีนิยมแต่โบราณ เช่น เล่นคิ่งหนัง¹⁷ ในวันครูขพระเพ็ดค่าง ๆ ชาวบ้านจะมาสนุกสนานกันในพื้นที่

บทบาทของวัดที่บ้านโคกเปี้ย ยังมีความสำคัญอยู่มาก ชาวบ้านจะไม่กล้านำสุราเข้าไปทานในวัด บทบาทของวัดจะมีอิทธิพลต่อชาวบ้านโคกเปี้ยทำให้ชาวบ้านโดยทั่วไปเป็นคนยึดมั่นอยู่ในศีลธรรมอันดี

ประชากร

บ้านโคกเปี้ย มีประชากรทั้งสิ้น 448 คน เป็นเพศหญิง 214 คน เพศชาย 234 คน สมาชิกในครัวเรือนโดยเฉลี่ยประมาณ 5 คน เมื่อจำแนกประชากรตามลำดับอายุ เมื่อพิจารณากำลังแรงงานและอัตราการรับภาระของครัวเรือน พบว่าประชากรวัยแรงงานซึ่งมีอายุอยู่ในระหว่าง 13 - 60 ปี มีอยู่ 64.7% ของประชากรทั้งหมด และมีประชากรที่จะเป็นวัยแรงงานในอนาคต (วัยเด็ก) อีกประมาณ 30.8% ของประชากรทั้งหมู่บ้าน (ดูตารางที่ 12)

¹⁷ เป็นการละเล่นอย่างหนึ่ง คือ นำหนังวัวมาควั่นเป็นเกลียวยาว ๆ ให้กลุ่มผู้ชายค้ำข้างหนึ่ง กลุ่มผู้หญิงค้ำข้างหนึ่ง ฝ่ายใดเป็นผู้แพ้จะต้องออกมาพ้อนรำแบบอิสาน (คล้าย ๆ ซักกะเยอ)

ตารางที่ 12 : จำนวนประชากรจำแนกตามกลุ่มอายุและเพศ
ของบ้านโคกเปี้ย (สำรวจปี พ.ศ. 2524)

อายุของประชากรในหมู่บ้าน	จำนวนรวม (คน)	เพศหญิง (คน)	เพศชาย (คน)
0 - 12 ปี	138 คน	63 คน	75 คน
13 - 60 ปี	290 คน	143 คน	147 คน
61 ปีขึ้นไป	20 คน	8 คน	12 คน
รวมจำนวนประชากร	448 คน	214 คน	234 คน

จากการสอบถามเกี่ยวกับกิจกรรมในเชิงเศรษฐกิจ พบว่า ผู้รับภาระหลัก
เป็นผู้ที่อายุอยู่ในวัย 13 - 60 ปี ซึ่งนับเป็น 64.7% ของประชากรทั้งหมด ซึ่งจะ
ต้องรับหน้าที่ในการเลี้ยงดูประชากรในชุมชนอีก 35.3%

การศึกษา

ประชากรบ้านโคกเปี้ย ในปี พ.ศ. 2524 ส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาระดับ
ประถมศึกษาตอนต้น (ป. 1 - ป.4) คือมีอยู่ 318 คน (70.98%) ใ้ได้รับการศึกษา
ในระดับประถมศึกษาตอนปลายมี 11 คน และประชากรที่ได้รับการศึกษาในระดับ
มัธยมศึกษาหรือสูงกว่าประถมปลาย มีอยู่ 9 คน นอกจากนั้นเป็นผู้ที่ไม่เคยได้รับการศึกษา
เลยมีอยู่ประมาณ 110 คน (ดูตารางที่ 13)

ตารางที่ 13 : แสดงจำนวนและร้อยละของประชากรบ้านโคกเปี้ย
จำแนกตามระดับการศึกษา (สำรวจปี พ.ศ. 2524)

ระดับการศึกษา	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ไม่ได้รับการศึกษา	110 คน	24.55
ป. 1 - ป. 4	318 คน	70.98
ป. 5 - ป. 7	11 คน	2.46
มัธยมศึกษาและสูงกว่านี้	9 คน	2.01
รวม	448 คน	100

เศรษฐกิจ

- อาชีพหลัก ชาวบ้านโคกเปี้ย จำนวน 77 ครัวเรือน มีอาชีพทำนา
ข้าวที่ปลูกเป็นข้าวเหนียวมากกว่าข้าวเจ้า ครัวเรือน
ที่ปลูกข้าวเจ้ามากมักจะเป็นครัวเรือนที่มีที่ดินมาก
เพราะการปลูกข้าวเจ้ามักจะปลูกเพื่อขายมากกว่าเพื่อ
บริโภคเอง การเพาะปลูกอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก จึงทำนา
ได้เพียงปีละ 1 ครั้งเท่านั้น

เนื่องจากบ้านโคกเปี้ย มีที่ดินไม่มากนัก จาก
การสำรวจจึงพบว่ามีครัวเรือนอยู่จำนวน 4 ครัวเรือน
ที่มีอาชีพหลัก คือ การรับจ้างเกษตรกรทั้ง 4 ครัวเรือน
จะรับจ้างทำไร่นา ในฤดูทำนาและจะออกไปรับจ้างนอก
ท้องถิ่นในฤดูแล้ง

- การถือครองที่ดิน

จากการสำรวจพบว่า ประชาชนบ้านโคกเบ็ญมีที่ดินทำกินเฉลี่ยครัวเรือนละ 10 ไร่ นอกจากนั้นสภาพดินยังเป็นดินปนทราย ไม่ค่อยอุดมสมบูรณ์เท่าไค้ดิน ไร่ได้ผลผลิตเฉลี่ย 15 ถึงต่อไร่ (หากไม่ใช้ปุ๋ย) ปัจจุบันจากการทำนาของบ้านโคกเบ็ญจึงต้องอาศัยปุ๋ยทุกครัวเรือน ทำให้ผลผลิตเพิ่มขึ้นคือ ประมาณ 25 ถึงต่อไร่

ในจำนวนประชากรทั้งหมดมีเพียง 5 ครัวเรือนเท่านั้นที่มีข้าวพอเหลือขาย ปริมาณข้าวที่ขายก็มีไม่มากนัก คือประมาณ 100 ถึง แต่ครัวเรือนที่ไม่มีข้าวบริโภคตลอดปีมีจำนวนมากถึง 25 ครัวเรือน ชาวบ้านโคกเบ็ญจะแก้ปัญหาการไม่มีข้าวกิน โดยการซื้อข้าวจากพ่อค้าในจังหวัด โดยมีอัตราดอกเบี้ย คือ ข้าวสารเหนียว 1 กระสอบ (18 ถึง ข้าวเปลือก) จะต้องใช้คืนข้าวเปลือก จำนวน 60 ถึง (ระยะเวลาในการกู้ประมาณ 3 - 6 เดือน)

- รายได้ที่เป็นตัวเงิน

เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพหลักทำนา รายได้ถือว่าเป็นรายได้อีก จึงคำนวณมาจากการที่มูลค่าผลผลิต คือข้าว นั่นเอง ปรากฏว่าชาวบ้านโคกเบ็ญมีรายได้ที่เป็นเงินคือปี โดยเฉลี่ยครัวเรือนละ 7500 บาท (คำนวณจากที่ดินทำกินคนละ 10 ไร่ ผลผลิตเฉลี่ย 25 ถึงต่อไร่ ราคาข้าวโดยเฉลี่ย เกวียนละ 3000 บาท) เนื่องจากสมาชิกในครัวเรือนโดยเฉลี่ย 5 คน เพราะฉะนั้นประชาชนบ้านโคกเบ็ญ จึงมีรายได้หลักที่เป็นตัวเงินประมาณ 125 บาทต่อเดือนต่อคน

- รายได้ที่ไม่เป็นตัวเงิน

เป็นเพียงความพยายามที่จะแสดงให้เห็นสภาพชีวิตความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจของชาวบ้านให้ชัดเจนมากขึ้นเท่านั้น โดยที่ไม่ได้ตีมูลค่าทรัพย์สินเป็นตัวเงิน จากการสำรวจ พบว่า นอกจากทรัพย์สินถาวรประเภทตัวอาคารที่เป็นที่อยู่อาศัยแล้ว ทรัพย์สินอีกประเภทหนึ่งที่พอจะนำมาเป็นฐานทางเศรษฐกิจได้ คือ สัตว์เลี้ยง ครวเรือนบ้านโคกเบี้ย จำนวน 68 ครวเรือน มีวัว-ควายไว้ใช้งานประมาณครวเรือนละ 1 - 2 ตัว อีก 9 ครวเรือนต้องเช่าควายไถนาในอัตราตัวละ 1000 บาทต่อฤดูกาล ส่วนสัตว์เลี้ยงที่เก็บไว้เป็นอาหารได้แก่ เป็ด-ไก่ ปรากฏว่า ครวเรือนส่วนใหญ่มีเป็ด-ไก่ เลี้ยงไว้เป็นอาหารแต่ไม่มากนัก

การปกครอง

- ผู้นำ

ผู้นำในชุมชนบ้านโคกเบี้ย แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ผู้นำที่เป็นทางการ อันได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้านเป็นต้น อีกประเภทหนึ่งคือ ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ อาทิเช่น ผู้อาวุโสประจำหมู่บ้าน พระ ผู้นำประเภทนี้เกิดจากการเคารพ ยกย่อง และการไว้วางใจของคนในชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นบุคคลที่มีคุณธรรมมีความเฉลียวฉลาดและรักความยุติธรรม

จากการศึกษา สภาพภายในหมู่บ้านโคกเบี้ย พบว่า โครงสร้างอำนาจ การตัดสินใจ ภายในชุมชนนี้อยู่ที่ผู้นำ ทั้ง 2 ประเภท โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้นำที่เป็นทางการในปัจจุบัน คือ ผู้ใหญ่ทองใบ ทองบ้านท่อม เป็นบุคคลที่มีความเฉลียวฉลาด ชาวบ้านให้ความนับถือและไว้วางใจมาก

ผู้ใหญ่บ้านมักสนใจที่จะดำเนินการสิ่งใด ชาวบ้านมักจะไม่ค่อยขัด
เพราะผู้ใหญ่บ้านก็ปฏิบัติงานสำเร็จและก่อประโยชน์ให้แก่
ชุมชนอย่างเห็นได้ชัด

- ปรัชญาการปกครอง

ปรัชญาการอยู่ร่วมกันของชาวบ้าน โลกเปี้ยที่เป็นมาและดำรงอยู่
มีพื้นฐานอยู่บนความยุติธรรมและความสามัคคี ไม่มีการแบ่งแยก
คนจนคนรวย เพราะทุกคนต้องพึ่งพาอาศัยกัน ผลประโยชน์ของ
ชุมชนต้องมาก่อนส่วนอื่น ทุกคนต้องร่วมแรงร่วมใจกันทำงาน
ให้กับชุมชน เช่น ยังมีการเกณฑ์แรงงานร่วมกันในการสร้าง
ศาลาวัด ศาลากลางบ้าน มีการแบ่งแยกหน้าที่เป็นสัดส่วน
จักเวรถวายอาหารพระ มีการเกณฑ์แรงงานร่วมกันในการ
ดำเนินการก่อสร้างของส่วนรวม เช่น การก่อสร้างโถงน้ำ
กสช. ดึงเก็บน้ำฝน กสช. ประชาชนบ้านโกลเปี้ยต่างมา
ร่วมแรงกันดำเนินการจนแล้วเสร็จ โดยไม่ได้คิดค่าแรงงาน
เงินที่ได้จากค่าแรงกลับไปเป็นเงินกลางบ้านกลับมาพัฒนา
หมู่บ้านต่อไปอีก เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากบ้านโกลเปี้ยเป็นหมู่บ้านในเขตการทำงานพัฒนา
ของเจ้าหน้าที่จากหน่วยราชการ ฉะนั้น รูปแบบการจัดตั้งกลุ่มและองค์กรในหมู่บ้าน
จึงมีลักษณะ เป็นรูปแบบทางการตามที่หน่วยราชการปฏิบัติอยู่ค่อนข้างมาก

3. แนวความคิดในการสร้างสถาบันเกษตรกร (ธนาคารข้าว) ของกรมการพัฒนาชุมชน

ในการทำความเข้าใจแนวคิดของกรมการพัฒนาชุมชนในเรื่องการสร้าง
ธนาคารข้าว นั้น มีความจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินการ
จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตข้าว เพราะตามทัศนะของกรมการพัฒนาชุมชน
กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเปรียบเสมือนเป็นสถาบันเงินทุนในท้องถิ่น ซึ่งจะ

พื้นฐานสำคัญในการดำเนินกิจกรรม และก่อตั้งสถาบันชุมชนต่าง ๆ อันได้แก่ ศูนย์สาธิต การตลาด ยุ้งฉาง และธนาคารข้าว เป็นต้น

บนพื้นฐานความเชื่อของกรมา ที่ว่า "ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศตกอยู่ในวงจรแห่งความยากจน ซึ่งเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการดำเนินการพัฒนาประเทศ¹⁸ การที่จะสามารถแก้ปัญหา "วงจรแห่งความยากจน" นี้ได้จะต้องมีขบวนการที่ฝึกฝนอบรม คนให้รู้จักพัฒนาตนเองและสังคม โดยร่วมมือช่วยเหลือกันในด้านเศรษฐกิจ ต้องสอน ให้ประชาชนรู้จักประหยัดทรัพย์ และนำเงินมาสะสมร่วมกันเป็นประจำ เพื่อจัดสร้าง กองทุนกลางบ้านขึ้น และนำไปแก้ไขปัญหาคืออื่น ๆ ต่อไป ซึ่งรูปแบบของกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการผลิตนี้จะสามารถตอบสนองเป้าหมายดังกล่าวนี้ได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ เพราะกลุ่มออมทรัพย์ฯ เพื่อการผลิต เป็นขบวนการในการระดมคนในชุมชน ให้เป็นกลุ่มก้อน และฝึกแผนร่วมกัน และยังเป็นจุดเริ่มต้นในการปลูกฝังและส่งเสริม อุดมการณ์ประชาธิปไตยอีกด้วย

อาจจะกล่าวโดยสรุปได้ว่า กรมการพัฒนาชุมชนมองกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการ ผลิตว่า เป็นสถาบันเงินทุนท้องถิ่นซึ่งจะเกื้อหนุนต่อการ ดำเนินการแก้ไขปัญหาด้าน เศรษฐกิจภายในชุมชน และยังเป็นปณวิถีแห่งการพัฒนา กล่าวคือ เป็นอุปกรณ์และ เครื่องมือในการพัฒนาคนให้มีประสิทธิภาพ รู้จักช่วยตนเองและช่วยผู้อื่น โดยการ ประหยัดและขบวนการออม รวมทั้งยังเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณธรรมของ

¹⁸ ยิวัดน์ วุฒิเมธี, "การพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน : แนวความคิด ทฤษฎีในการพัฒนาประเทศ" (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยอนุเคราะห์ไทย, 2525).

ชาวบ้าน อันได้แก่ การสร้างให้ชาวบ้าน "รู้จักความพอคือ, ความร่วมมือ ความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจ สัจจะและความซื่อสัตย์" 19 เป็นต้น

ธนาคารข้าว 20

ธนาคารข้าวในแนวความคิดของกรมการพัฒนาชุมชนนั้น เป็นโครงการดำเนินงาน เพื่อสนองพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยให้มีการจัดหาข้าวเก็บสำรองไว้สงเคราะห์ช่วยเหลือผู้มีฐานะยากจนที่คอยากให้มิใช่ข้าวบริโภคนอเพียง อาจเป็นในรูปแจกฟรี แลกเปลี่ยนด้วยแรงงาน วัสดุ และมีไว้เพื่อให้ผู้ขาดแคลนข้าวบางฤดูกาล ใ้กู้ยืมไปบริโภคหรือทำพันธุ์แล้วส่งไขคืน จะโดยมีดอกเบี้ยหรือไม่ก็ได้ ทั้งนี้ แล้วแต่การกำหนดร่วมกันของชุมชน ซึ่งกิจกรรมของธนาคารข้าวนี้จะเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมช่วยเหลือ ในการบรรเทาความทุกข์ยากเดือดร้อนที่อาจจะเกิดขึ้น เป็นการเสริมสร้างความสามัคคีและสร้างความเห็นอกเห็นใจกันในหมู่ประชาชน

การดำเนินการตั้งธนาคารข้าวประจำหมู่บ้านนั้น เริ่มขึ้นที่บ้านท่าส้มป่อย ต.ทุ่งผาย อ.เมือง จ.ลำปาง โดยครูแก้ว ณ ลำปาง เป็นผู้ริเริ่มดำเนินการก่อตั้ง "กลุ่มออมข้าวเพื่อช่วยเหลือผู้เดือดร้อน" 21 ต่อมาเมื่อได้ผลดีเป็นที่น่าพึงพอใจ กรมการพัฒนาชุมชนจึงได้นำมาขยายผลต่อไป

19 กองปฏิบัติการ กรมการพัฒนาชุมชน, คู่มือการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยอนุเคราะห์ไทย, ธันวาคม 2525) หน้า 20.

20 เฝิงอาง...หน้า 53 - 56

21 สัมภาษณ์คุณพีรศักดิ์ ศรีศักดิ์วิชัย หัวหน้าฝ่ายวิชาการส่งเสริม กองส่งเสริมและเผยแพร่ กรมการพัฒนาชุมชน เมื่อวันที่ 1 กค. 2527 (คุณพีรศักดิ์ เคยเป็นพัฒนากรที่ดำเนินการอยู่บ้านท่าส้มป่อย)

กล่าวโดยสรุป ธนาคารข้าวในความหมายของกรมการพัฒนาชุมชน คือ "กิจกรรมการบริการค้ำให้ข้าวเพื่อการบริโภคใช้ทำพันธุ์ โดยอาจให้เปล่า ให้ยืม (ไม่คิดดอกเบี้ย) หรือให้กู้ (คิดดอกเบี้ย) ผลกำไรที่ได้จากดอกเบี้ยจะนำมาแบ่งกำไรกันไม่ได้ แต่ต้องเก็บไว้เป็นกองทุนซื้อข้าวและการดำเนินกิจกรรมธนาคารข้าว" อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ต้องตระหนัก และพึงต้องทำความเข้าใจในแนวคิดของกรมการพัฒนาชุมชน ก็คือ ธนาคารข้าวในความหมายของกรมการพัฒนาชุมชนนั้น มีความต้องการให้จัดตั้งขึ้นในระดับทำบล โดยเป็นกิจกรรมที่อยู่อยู่กับกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการผลิต ศูนย์สาธิตการตลาด ²² และกิจกรรม

²² ศูนย์สาธิตการตลาด เป็นของสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ทุกคน ไม่ใช่เป็นของสมาชิกกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมาลงหุ้นกันทำ เพราะการจัดตั้งศูนย์สาธิตการตลาดนี้ก็เพื่อเป็นแหล่งกลางในการช่วยเหลือ บริการ อำนวยความสะดวกให้สมาชิกกลุ่มสามารถซื้อขายของกินของใช้ที่จำเป็นในการดำรงชีพในราคายุติธรรม ภายในหมู่บ้าน/ตำบล โดยยึดหลัก "รวมกันซื้อ" เพื่อช่วยประหยัด ค่าขนส่งสินค้า และเป็นการตัดพ่อค้าคนกลางออกไปจากวงจรชีวิตของชาวบ้านเมื่อสิ้นปี เงินกำไรที่ได้จะนำมาปันผลเฉลี่ยคืนตามสัดส่วนและมูลค่าหุ้นที่มีอยู่ จึงทำให้สมาชิกสามารถซื้อของได้ในราคาถูก นอกจากนั้นเมื่อกิจกรรมค้ำ "รวมกันซื้อ" เจริญก้าวหน้า และเข้มแข็งก็แล้วให้พยายามรับซื้อหรือรวบรวมผลผลิตค้ำนการ เกษตรและผลิตภัณฑ์อื่นของสมาชิกไว้จำหน่ายตามหลัก "รวมกันขาย" ต่อไปเพื่อให้ได้ราคายุติธรรม

สำหรับตำบลใดที่ไม่ยินยอมให้ศูนย์สาธิตการตลาดเป็นของสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ทุกคนแล้ว ให้ดำเนินการเอาชื่อศูนย์สาธิตการตลาดออก เงินทุนหมุนเวียนที่นำไปใช้ก็ต้องนำดอกเบี้ยมาคืนกลุ่มออมทรัพย์ (และต้องเสียภาษีการค้าเอง) หากจัดตั้งเป็นศูนย์สาธิตการตลาดแล้วในระยะ 5 ปีเริ่มแรกของการก่อตั้ง ไม่ต้องเสียภาษีใด ๆ)

ยุ่งฉาง²³ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจะต้องเป็นกลุ่มพื้นฐาน ที่ก่อตั้งขึ้นก่อน จึงจะมีการดำเนินการก่อตั้งธนาคารข้าว หรือกิจกรรมอื่นใด ซึ่งอาจจะมีครบหรือไม่ก็ได้

เหตุที่กรมการพัฒนาชุมชน เอาศูนย์สาธิตการตลาด ยุ่งฉางและธนาคารข้าว ไปผูกไว้กับกลุ่มออมทรัพย์ฯ นั้น เพราะ "เมื่อมีการออมเงินแล้ว นำจะมีการนำเงิน นั้นมาดำเนินการลงทุนให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ซึ่งกิจกรรมศูนย์สาธิตการตลาด และกิจกรรมยุ่งฉางจะสามารถตอบสนองเป้าหมายการใช้เงินดังกล่าวได้ และเมื่อ กิจกรรมดังกล่าวทำผลกำไรให้แก่สมาชิกได้แล้ว ก็ควรที่จะมีการทำบุญบ้าน ซึ่ง อาจจะเป็นเงินกองทุนสาธารณะที่ได้จากการปันผลกำไรก็ได้ โดยนำเงินจำนวนนั้น มาซื้อข้าวใส่ธนาคารข้าวต่อไป ฉะนั้น จึงต้องทำกิจกรรมทั้ง 3 อย่างมาผูกรวมไว้ กับกลุ่มออมทรัพย์" ²⁴

สำหรับการดำเนินการก่อตั้งกลุ่มธนาคารข้าว นั้น ให้ใช้สถานที่เก็บข้าว ซึ่งเป็นอาคารของกิจกรรมยุ่งฉาง หรือฉางที่ถูกสร้างขึ้นตามงบประมาณจากโครงการ เงินกู้ญี่ปุ่นระยะที่ 2 ²⁵ แล้วให้ดำเนินการหาข้าวมาใส่ โดยข้าวนั้นอาจได้มาจาก

²³ กิจกรรมยุ่งฉาง เป็นกิจกรรมเกี่ยวกับธุรกิจการค้าเพื่อแสวงหาผลกำไร ของกลุ่มออมทรัพย์ สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ฯ ทุกคนเป็นผู้รับผิดชอบและรับประโยชน์ ร่วมกัน โดยเป็นแหล่งเก็บรวบรวมข้าวหรือผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรอื่น ๆ มาคูนไว้ เพื่อรอจำหน่ายเมื่อไคร้ราคาดี

²⁴ บุวัฒน์ วุฒิเมธี, รองอธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน, นโยบายและบทบาทหน้าที่ ของเจ้าหน้าที่ในการสนับสนุนการพัฒนาอาชีพแก่ประชาชนในชนบท (เอกสารโรเนียว เสนอต่อที่ประชุมสัมมนาเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบแผนงานสร้างเสริมรายได้) หน้า 7.

²⁵ ธนาคารข้าวจัดสร้างยุ่งฉางได้เป็นจำนวนเงิน ยุ่งฉางละ 125, 000 บาท (ตามโครงการเงินกู้ญี่ปุ่น ระยะที่ 2) หรืออาจจะใช้งบประมาณจากเงินส่วนอื่นที่หา มาได้ก็ได้ เช่น จากองค์กรเอกชน จากเงินทุนของกลุ่มออมทรัพย์หรือจากโครงการ อื่นใดที่มีอยู่ในตำบล

- การดำเนินการรับบริจาคข้าวสาร ข้าวเปลือกจากข้าราชการ ประชาชน และองค์กรต่าง ๆ
- ทำบุญทอดผ้าป่าข้าวเปลือกตามประเพณีโบราณที่เคยปฏิบัติกันมา
- จัดทำโครงการของงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์กรสาธารณกุศลต่าง ๆ
- ใช้เงินที่ได้รับบริจาค หรือได้จากการเก็บดอกเบี้ย การกู้ยืมข้าวไปใช้เป็นทุนซื้อข้าว
- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต จ่ายเงินบางส่วนจากเงินปันผลแต่ละปีที่เก็บไป เป็นกองทุนสาธารณะมาซื้อข้าว

นอกจากนั้นกรมการพัฒนาชุมชนยังได้กำหนดแนวปฏิบัติ ในการดำเนินงาน คำนึงถึงและธนาคารชาวจังหวัดนี้

(1) ในกรณีที่ว่าล้นนั้น ได้มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการผลิตขึ้นแล้ว (คู่มือฉบับที่ 9) ตามระเบียบกรมการพัฒนาชุมชนให้คณะกรรมการบริหารของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเป็นผู้รับผิดชอบ ดำเนินการทั้งกิจกรรมยุงฉางและธนาคารข้าว โดยตั้งคณะกรรมการยุงฉางขึ้นคณะหนึ่ง ประกอบด้วยตัวแทนจากหมู่บ้านต่าง ๆ ในตำบลให้ทำหน้าที่เป็น "คณะจัดการ" เรื่องยุงฉางและกิจกรรมการธนาคารขึ้นตรงต่อคณะกรรมการบริหารกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

การอนุมัติให้กระทำการใด ๆ คณะกรรมการยุงฉางต้องเสนอขออนุมัติ จากคณะกรรมการบริหารกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

สำหรับกิจกรรมธนาคารข้าว การที่คณะกรรมการยุงฉาง (ทำงานให้กิจกรรมธนาคารข้าวด้วย) พิจารณาว่า ควรจะให้การสงเคราะห์ (ฟรี) ให้ยืม (ไม่มีดอกเบี้ย) หรือให้กู้ (มีดอกเบี้ย) ข้าวแก่ผู้ใด ให้นำเสนอคณะกรรมการบริหารกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต คณะกรรมการบริหารฯ จะต้องปรึกษาหารือกับคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้านที่ผู้ขอรับบริการธนาคารข้าวมีบ้านเรือนตั้งอยู่ เมื่อ กพม. เห็นชอบด้วยอย่างไรให้ดำเนินการไปอย่างนั้น แล้วอนุมัติให้กรรมการยุงฉาง ดำเนินการต่อไป

(2) ในกรณีที่ตำบลยังไม่ได้จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ (คูแผนภูมิที่ 10) แต่ได้จัดสร้างยุ้งฉาง เพื่อเก็บข้าวไว้ดำเนินการกิจกรรมธนาคารข้าวให้คณะกรรมการสภาตำบลจัดตั้งคณะกรรมการธนาคารข้าวขึ้น ประกอบด้วยตัวแทนจากหมู่บ้านต่าง ๆ ในตำบลรับผิดชอบดำเนินการธนาคารข้าว และการดำเนินการใด ๆ ให้ขึ้นตรงต่อคณะกรรมการสภาตำบลโดยตรง (เสมือนว่า กสศ. เป็นคณะกรรมการบริหารกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต) ขั้นตอนการดำเนินการต่าง ๆ ควรเป็นไปเช่นเดียวกับข้อ (1)

ภายหลังหากมีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตขึ้น จึงให้คณะกรรมการบริหารกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเข้ารับผิดชอบเรื่องกิจกรรมธนาคารข้าว สำหรับกิจกรรมธนาคารข้าว นั้น กรมฯ ได้กำหนดว่าไม่ต้องมีสมาชิกกลุ่ม หากแต่มีการจดทะเบียนบัญชีผู้บริจาคข้าว ผู้ฝากข้าว (มีสิทธิขอข้าวคืนได้) ให้กับยุ้งฉางเพื่อจะไ้ทราบจำนวนบัญชีฝากและผู้ฝากและจำนวนข้าวที่แน่นอน

4. โครงสร้างและการดำเนินการสร้างกลุ่มธนาคารข้าว บ้านโคกเปี้ย ต.บ้านค้อ

อ. เมือง จ. ชอนแก่น

(ความเป็นมา องค์ประกอบสมาชิกและการบริหารงานภายในกลุ่ม)

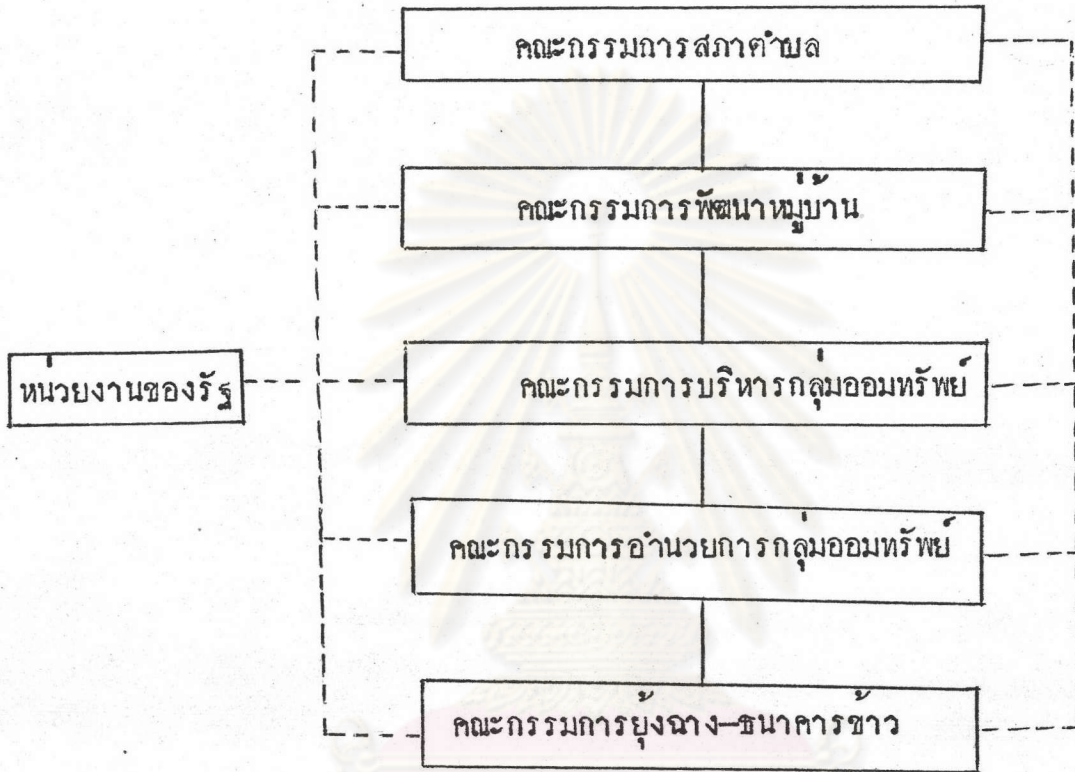
4.1 ความเป็นมาในการสร้างกลุ่มธนาคารข้าว บ้านโคกเปี้ย : จุดเริ่มต้น...

ความคิดของพัฒนากร

บนพื้นฐานความคิดของกรมการพัฒนาชุมชนที่ว่า กลุ่มออมทรัพย์จะเป็นปรมวิธีแห่งการพัฒนา และเป็นสถาบันพื้นฐานอันสำคัญที่ถูกตั้งขึ้น เพื่อเตรียมการดำเนินการพัฒนากันต่าง ๆ ต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมธนาคารข้าว อย่างไรก็ตามเนื่องจากนโยบายของกรมฯ ได้วางเป้าหมายการดำเนินการเอาไว้ว่า การดำเนินการด้านกลุ่มออมทรัพย์ฯ และการก่อตั้งกลุ่มธนาคารข้าว นั้น ให้ทำในระดับตำบล หมายความว่า พยายามให้ตำบลหนึ่ง มีกลุ่มออมทรัพย์กลุ่มหนึ่งและมีธนาคารข้าวธนาคารหนึ่ง เพื่อสนองตอบและให้บริการแก่คนทั้งตำบล ซึ่งในทางปฏิบัติได้เกิดปัญหา

แผนภูมิที่ 9

โครงสร้างการดำเนินงานของยุ้งฉางและธนาคารข้าวที่จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์
เพื่อการผลิตแล้ว

หมายเหตุ (1) ————— แสดงสายการบริหารงาน

- - - - - แสดงสายการประสานงานในการดำเนินงาน
ธนาคารข้าว

(2) - คณะกรรรมการยุ้งฉางรับผิดชอบดำเนินงานธนาคารข้าวด้วย

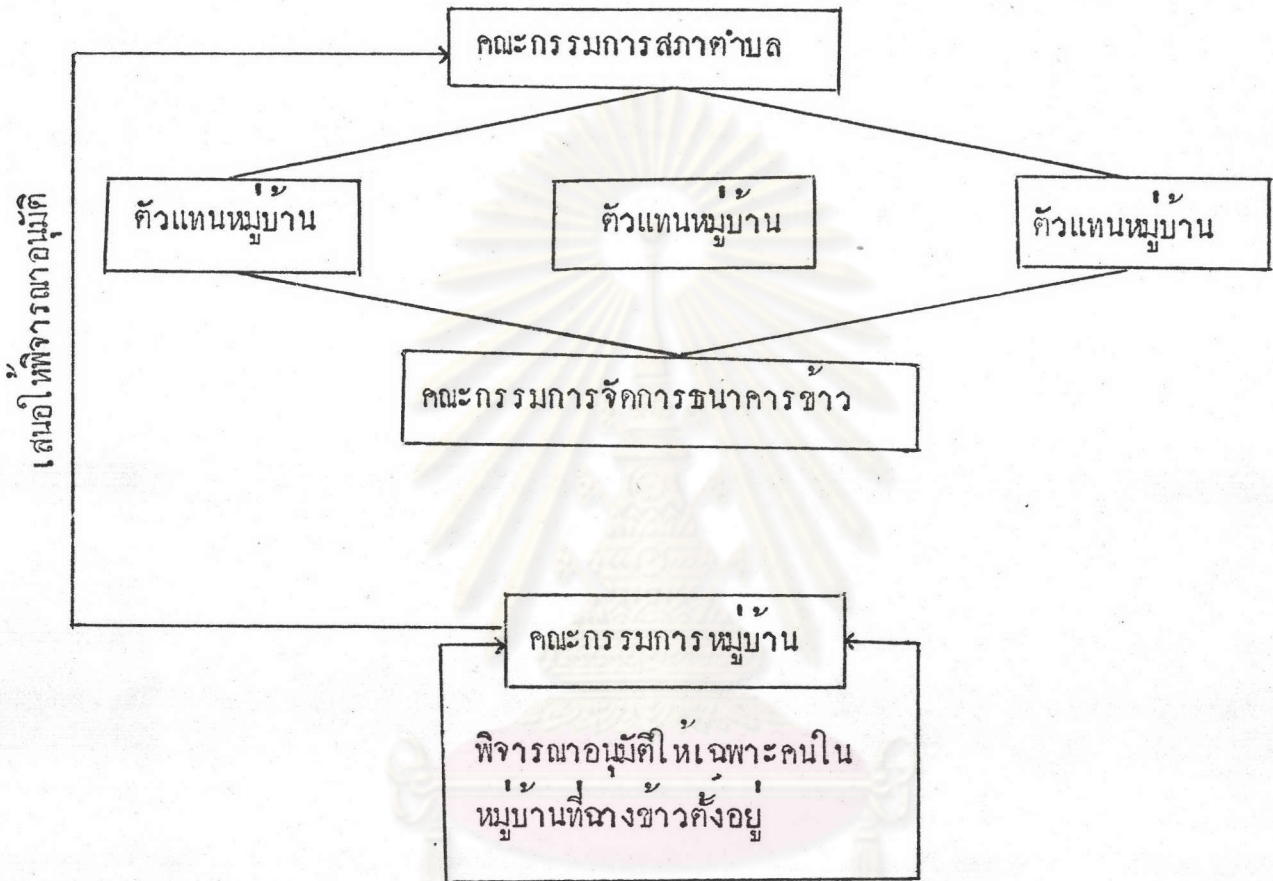
- กม. รับผิดชอบในการร่วมตัดสินใจ ในการสงเคราะห์ให้ชาวฟรี
สำหรับประชาชนในหมู่บ้านของตน

- กสศ. รับผิดชอบในการร่วมตัดสินใจ ในการสงเคราะห์ให้ชาวฟรี ใหญ่
ยืมข้าวแก่ประชาชนที่อยู่นอกตำบล

ที่มา : คู่มือการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กรมการพัฒนาชุมชน

แผนภูมิที่ 10

โครงสร้าง การดำเนินงานของธนาคารข้าวที่ยังไม่ได้จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์

ที่มา : คู่มือการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กรมการพัฒนาชุมชน

ต่าง ๆ มากมาย จนกระทั่งบางแห่งได้ก่อตั้งขึ้นและล้มไปไม่สามารถดำเนินการตาม
เป้าหมาย และวัตถุประสงค์ใ้บางแห่งก็ได้เปลี่ยนแนวทางการดำเนินการให้เป็นใน
ลักษณะหมู่บ้านแทน เพื่อให้สามารถดำเนินการต่อไปได้ ซึ่งในที่สุด กรมการพัฒนาชุมชน
จึงได้ยอมผ่อนผันนโยบายให้มีความอ้อมอวลมากขึ้น สามารถเลือกปฏิบัติได้ตาม
ความเหมาะสมแต่ก็ยืนยันในเป้าหมายโดยให้พัฒนากรใช้ความพยายาม และ
ความสามารถของตนดำเนินการต่อไปเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กว้างไว้ จะเห็น
ได้จากค่าเฉลี่ยของคร. ยุวัฒน์ วุฒิเมธี รองอธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน ในที่
ประชุมสัมมนา เรื่องนโยบายและบทบาทหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ในการสนับสนุนในการ
พัฒนาอาชีพแก่ประชาชนในชนบท ความว่า

กลุ่มออมทรัพย์นั้น เราถือว่าเป็นองค์การระดมทรัพย์หมายความ
เป็นกลุ่มเกี่ยวในตำบล เมื่อดำเนินการแล้วมักจะแตกออกไป เจ้าหน้าที่เข้าใจบ้าง
ไม่เข้าใจบ้าง ทำให้เกิดปัญหาทันที เวลานี้กลุ่มออมทรัพย์ตั้งในระดัหมู่บ้านก็มี
เราเห็นว่า เป็นกลุ่มระดมทรัพย์ เหตุที่ควรมีกลุ่มเกี่ยวในตำบล เพราะต้องการ
ระดมคนจำนวนมาก เพื่อจะได้ทุนก้อนโต เพราะเมื่อตั้งในระดัหมู่บ้านแล้ว
สมาชิกในหมู่บ้านน้อย การออมก็น้อย การจะนำเงินไปลงทุนก็ทำได้
ยาก... จึงสนับสนุนให้ตั้งระดัตำบล ปัญหาคือเมื่อตั้งในระดัหมู่บ้านแล้วจะทำ
อย่างไร ทางแก้นั้นก็มีแต่ค่อนข้างยาก ดังนั้น กรมฯ จึงอ้อมอวล เมื่อเป็น
ระดัหมู่บ้านก็ได้ เป็นระดัตำบลก็ได้ แต่ก็ให้พยายามรวมกลุ่ม ถ้าเป็นระดัตำบล
ก็ได้ให้พยายามทำ เพราะจะทำให้ง่ายต่อการระดมทุนและการหาความ
สนับสนุน... 26

สำหรับหมู่บ้านโคกเข็ญ ต.บ้านค้อ อ.เมือง จ.ขอนแก่น ในปี 2524
พัฒนากรที่รับผิดชอบ ต.บ้านค้อ และในหมู่บ้านโคกเข็ญ คือ นายตุ้ จันตะเนี้ย จาก
การสัมภาษณ์ นายตุ้ จันตะเนี้ย เราพบว่า ตัว "พัฒนากร" เอง มีความคิดต่อเรื่อง

การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์และธนาคารข้าวในระดับท้องถิ่น ในระยะเริ่มแรกว่า มีความเป็นไปไค้ยากโดยให้เหตุผลว่า ²⁷

ประการแรก ประชาชนมีขีดความสามารถจำกัด ความสัมพันธ์และความสามัคคีตลอดจนความเข้าใจกัน ความไว้วางใจกัน จะสามารถเกิดขึ้นได้ในระยะหมู่บ้านง่ายกว่าที่จะเกิดขึ้นในระดับท้องถิ่น เพราะคนในหมู่บ้านเขามีความสัมพันธ์สนิทสนมกันมาแต่ดั้งเดิมรู้ว่าใคร เป็นอย่างไร ควรจะไว้วางใจใครให้มารับผิดชอบดำเนินการรักษาผลประโยชน์ของพวกเขา

ประการที่สอง การดำเนินงานในระดับท้องถิ่นที่ โดยมิได้มีการเตรียมสร้างความพร้อมและความเข้มแข็งในระยะหมู่บ้านเสียก่อน ย่อมไม่อาจก่อความเข้มแข็งให้แก่ สถาบันกลุ่มออมทรัพย์ได้เปรียบเสมือนการก่อสร้างอาคารที่ปราศจากการวางรากฐานที่ค้ำยันมีโอกาสที่จะล้มไค้ได้อย่างง่ายดาย

จากเหตุผลดังกล่าว กอปรกับประสบการณ์ที่เคยพบเห็นการดำเนินการก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์ และธนาคารข้าวระดับท้องถิ่นจากที่อื่น ที่ไม่สามารถดำเนินการไค้ประสบความสำเร็จเท่าใดนัก ทำให้ตัวพัฒนากรเองไค้ยึดกุมความคิดที่จะก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์และธนาคารข้าวในระดับท้องถิ่นขึ้น และไค้นำเอาแนวความคิดนี้เข้ามาดำเนินการที่บ้านโลกเป็ย ต.บ้านค้อ อ.เมือง จ.ขอนแก่น ในปี 2524

สำหรับวิธีการดำเนินงานในการพัฒนาชุมชนนั้น "ตัวพัฒนากร" มีความเชื่อว่าการปฏิบัติตัวของพัฒนากรเป็นบันไค้ขั้นแรกในการทำงาน กล่าวคือ พัฒนากรจะต้องสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในชุมชนและสภาพของชาวบ้านไค้สามารถคลุกคลี ร่วมกันร่วมอยู่ร่วมทำงานต่าง ๆ ร่วมกับชาวบ้านไค้ ให้ความเคารพนับถือใน

²⁷ ศุ จันตะนีย์ เจ้าหน้าที่พัฒนากรตำบล อ่าเภอน้ำพอง จ.ขอนแก่น (อดีตพัฒนากรตำบลบ้านค้อ ผู้รับผิดชอบการดำเนินการก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์ และธนาคารข้าวบ้านโลกเป็ย). สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2527.

ตัวชาวบ้าน ปรึกษาหารือและรับฟังจากชาวบ้านให้มาก ทำตัวให้คุ้นเคยกับประชาชน ถึงขั้นที่สามารถลงไปนั่งอยู่ในจิตใจของประชาชนในชุมชนได้แล้ว การดำเนินการ พัฒนา หรือการร่วมมือกับชาวบ้านในการพัฒนาท้องถิ่น จะไม่มีอุปสรรคและสามารถ ดำเนินการได้อย่างสะดวกสบาย

ส่วนในการดำเนินการด้านการก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์และการสร้าง ธนาคารชาวนั้น พัฒนาการมีหลักในการดำเนินการ 3 ประการ คือ

- ก. คุณภาพทองที่ คือ จะต้องเป็นหมู่บ้านที่ไม่ใหญ่จนเกินไป หรือไม่เล็กจนเกินไป
- ข. บุคคลและความสามัคคีของประชาชนในชุมชน จะต้องเป็นหมู่บ้านที่ไม่มีลักษณะที่แตกแยกกันมากเกินไป หากมีความแตกแยกกันมาก ก็จะไม่ดำเนินการ จะต้องหาเงื่อนไขในการแก้ไขปัญหาค่า แยกแยกในหมู่บ้านเสียก่อน หรือรอให้ไปศึกษาถึงผลสำเร็จของหมู่บ้านอื่น เพื่อจะได้ส่งผลสะท้อนให้เกิดการแก้ไขปัญหาค่า แยกแยกภายในหมู่บ้านของตน (ความสามัคคีภายในชุมชนเป็น พื้นฐานอันสำคัญยิ่งในการดำเนินการพัฒนาต่าง ๆ ภายในชุมชน)
- ค. ความพร้อมและความเข้าใจของราษฎร เกี่ยวกับงานที่จะ ดำเนินการ ว่า กิจกรรมที่จะดำเนินการนั้น ประชาชนมีความ เข้าใจและความต้องการที่จะดำเนินการมากน้อยเพียงใด หลักการ ข้อนี้ก็คือ ชาวบ้านโดยส่วนใหญ่ จะต้องมีความต้องการ และมี ความเข้าใจในสิ่งที่จะดำเนินการ และพร้อมที่จะดำเนินการได้อย่าง ต่อเนื่อง ไม่ว่าตัวพัฒนากรจะเข้าร่วมดำเนินการด้วยหรือไม่ก็ตาม

4.2 การเกิดขึ้นของกลุ่มออมทรัพย์-ธนาคารข้าว : 15 วันของการ ดำเนินการ... วิธีการก่อตั้งของ "พัฒนากร" ตำบลบ้านค้อ

บนพื้นฐานของความเป็นข้าราชการ ซึ่งประชาชนในท้องถิ่นมักจะให้ ความเคารพยำเกรงอยู่แล้ว เมื่อรวมกับการปฏิบัติตัวของ "พัฒนากร" ตามความเชื่อของคน ที่ว่า "ข้าราชการจะต้องไม่ทำตัวเป็นนายของประชาชน" จะต้องร่วมทุกข์ร่วมสุข

และสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของชุมชนไค้กัน เป็นพื้นฐานอันสำคัญยิ่งที่ทำให้ "พัฒนากร" ผู้รับผิดชอบการดำเนินการพัฒนาบ้านโคกเบ็ญ ได้รับความไว้วางใจ และความรักจากประชาชนในหมู่บ้านคังกล่าว จะเห็นได้จากการเข้าไปพูดคุยสัมภาษณ์ครัวเรือนต่าง ๆ ทุกครัวเรือนต่างพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า "คุณผู้เป็นคนดี เหมือนลูกเหมือนหลานของชุมชน ใช้ชีวิตความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ กินอะไรกินได้ นอนที่ไหนนอนได้ ซынจริง ๆ มีความกระตือรือร้นมาก รับผิดชอบการงานต่าง ๆ ที่จริง ๆ เวลานี้พวกเราจึงเสียค่าย และคิดถึงเขามาก ถ้าหากเขาอยู่ คงช่วยให้หมู่บ้านของเราพัฒนาไปมากกว่านี้อีกมากทีเดียว" 28

สภาวการณ์คังกล่าว นับเป็นเงื่อนไขที่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินการของตัว "พัฒนากร" เป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม ใ้พัฒนากรเองได้ยืนยันว่า ตนเองเป็นคนใจร้อน ไม่ชอบทำอะไรชักช้า ฉะนั้น ในการดำเนินงานก่อสร้างเรื่องกลุ่มออมทรัพย์และธนาคารชาวนั้น ภายหลังจากที่ตนได้รับนโยบายการดำเนินงานจากกรมแล้ว และได้ตัดสินใจเลือกหมู่บ้านโคกเบ็ญเป็นหมู่บ้านเน้นหนักในเขตตำบลบ้านค้อ ซึ่งตนรับผิดชอบอยู่นั้น ก็ได้ดำเนินการก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์และธนาคารชาวนาขึ้น โดยมีการดำเนินการก่อตั้งเป็นขั้นตอน ดังนี้คือ

ขั้นแรก เป็นการดำเนินการเพื่อประชาสัมพันธ์และเผยแพร่แนวความคิดกล่าวคือ พัฒนากรได้เริ่มค้นการทำงานของตนโดยการจัดประชุมคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน (กม.) เพื่อชี้แจงและอภิปรายถึงความสำคัญของการจัดตั้งกลุ่ม และการก่อสร้างกองทุนหมุนเวียนภายในหมู่บ้าน เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของประชากรในชุมชน โดยใช้วิธีเปรียบเทียบการรู้จักออมและการฝากเงินออมสินของเด็กนักเรียน รวมทั้งได้มีการยกตัวอย่างหมู่บ้านที่มีการก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์ และธนาคารชาวนาขึ้นและสามารถตอบสนองการแก้ปัญหาภายในชุมชนของเขาได้ เช่น

28 บ้านโคกเบ็ญและกำนันตำบลบ้านค้อ อ.เมือง จ.ขอนแก่น, สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2527.

ตัวอย่างกลุ่มออมทรัพย์ที่บ้านโนนภู บ้านนาคำน้อย อ.น้ำพอง จ.ขอนแก่น เป็นต้น ซึ่งการพูดคุยถกเถียงครั้งนี้ พัฒนาการถือว่า เป็นขั้นตอนของการกระตุ้นความคิดในกลุ่มผู้นำของหมู่บ้านให้เกิดความสนใจและนำไปสู่การขบคิดเพื่อค้นหาทางออกในการแก้ไขปัญหาความยากจนของหมู่บ้านคน ขณะเดียวกันก็คาดหวังที่จะให้กลุ่มผู้นำของหมู่บ้านเป็นผู้นำ ในการเอาความคิดต่าง ๆ เหล่านี้ไปเผยแพร่และไปขบคิดต่อยอดร่วมกับประชากรในชุมชน โดยพัฒนากรได้ดำเนินการให้มีการประชุมชาวบ้านทั้งหมู่บ้าน เพื่อชี้แจงข้อราชการอื่น ๆ พร้อมทั้งปิดท้าย-การประชุมด้วยการหยิบยกเรื่องการรวมกลุ่มการก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์ การก่อตั้งธนาคารข้าวเป็นการตั้งท้ายเพื่อเป็นการตั้งปัญหาต่าง ๆ ไว้ให้ประชาชนได้ขบคิด และเป็นการสร้างเงื่อนไขให้มีการถกเถียงและปรึกษาหารือกันระหว่างผู้นำและประชาชนภายในชุมชนของคนต่อไป

หลังจากได้มีการสร้างเงื่อนไขและตั้งปัญหาต่าง ๆ เอาไว้ให้ประชาชนทั้งชุมชนได้ขบคิดแล้วตัวพัฒนากรก็ได้ออกมาจากชุมชน ประมาณ 4 - 5 วัน เพื่อให้เกิดกระบวนการแพร่กระจายความคิดในหมู่ของประชาชนเอง

ในขั้นตอนนี้ กลุ่มผู้นำและประชาชนบ้านโคกเบ็ยส่วนหนึ่งได้สะท้อนศักยภาพของตนออกมาอย่างน่าสนใจ กล่าวคือ ได้มีการตกลงกันภายในชุมชนให้ผู้นำชาวบ้านจำนวนหนึ่งเดินทางไปพิสูจน์ข้อเท็จจริงและดูงานการรวมกลุ่มสร้างกลุ่มออมทรัพย์ และกลุ่มธนาคารข้าวของหมู่บ้านต่าง ๆ ที่อยู่ภายในตำบลใกล้เคียงและที่อ.น้ำพอง ที่พัฒนากรได้นำมาโฆษณาเผยแพร่ให้ฟังว่า กลุ่มต่าง ๆ ดังกล่าวสามารถดำเนินการได้อย่างไร และมีปัญหาอะไรบ้าง ตลอดจนสามารถประสบความสำเร็จแค่ไหนและเพราะอะไร (ชาวบ้านไม่แน่ใจว่า สิ่งที่พัฒนากรยกมาเป็นตัวอย่างให้ฟังนั้น จะเป็นความจริงหรือไม่) หลังจากนั้นจึงได้ดำเนินการไปเยี่ยมเยียนและดูงานที่ต่าง ๆ นั้น กลับมาพูดคุยกันภายในชุมชน และได้ข้อสรุปว่าการก่อตั้งกลุ่มดังกล่าวน่าจะอำนวยความสะดวกให้แก่คนในชุมชนพอสมควร

ในช่วงนี้เอง พัฒนาการก็ได้กลับเข้ามาในชุมชนอีกครั้งหนึ่ง และดำเนินการ กระตุ้นและขยายความคิดในกลุ่มย่อยบ้านต่าง ๆ โดยได้พยายามพูดคุยถึงความสำคัญ และความจำเป็นของกลุ่มออมทรัพย์ และธนาคารข้าว รวมทั้งได้มีการกระตุ้นให้ ประชาชนหาทางในการดำเนินการก่อตั้งกลุ่มดังกล่าวว่า จะดำเนินการอย่างไร จึงจะเหมาะสมและเป็นที่ยอมรับใจของคนทั้งชุมชน พร้อมทั้งก็ได้มีการปรึกษาหารือ ร่วมกับผู้นำชุมชน พร้อมทั้งได้กระตุ้นให้มีการสำรวจความสนใจของประชากรในชุมชน ว่า มีจำนวนครัวเรือนเท่าใดที่ให้ความสนใจ และอยากจะรู้เรื่องราวเกี่ยวกับหลักการ และวิธีการดำเนินการก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์และธนาคารข้าวของชุมชน ผลปรากฏว่า มีผู้ให้ความสนใจจำนวนมากอาจจะกล่าวได้ว่า ครัวเรือนทุกครัวเรือนหรือส่วนใหญ่ ต่าง ๆ ก็ให้ความสนใจที่จะรับรู้หลักการต่าง ๆ ในการดำเนินการว่าจะนำมาซึ่ง ประโยชน์ให้แก่คนและแก่ชุมชนของคนได้เพียงใด

เมื่อทราบความสนใจของประชาชนส่วนใหญ่ภายในชุมชนแล้ว จึงได้มีการ จัดประชุมชาวบ้านอย่างเป็นทางการ เพื่อดำเนินการอบรมและให้หลักการทาง วิชาการเกี่ยวกับเรื่องการจัดทำกลุ่ม การดำเนินการก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์และการ ก่อตั้งธนาคารข้าว โดยหัวใจสำคัญของการอบรม นอกจากจะชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ ที่บุคคลและชุมชนจะได้รับแล้วยังได้ชี้ให้เห็นถึงองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้กลุ่ม ออมทรัพย์และธนาคารข้าวจะสามารถอยู่รอดได้ โดยเน้นถึงบทบาทหน้าที่ และความ รับผิดชอบ ตลอดจนความร่วมมือของทุกคนในชุมชน และที่สำคัญที่สุดก็คือ ทุก ๆ คน ในชุมชนจะต้องมองเห็น และเกิดความรู้สึกที่เป็นเจ้าของกลุ่ม และพร้อมที่จะ ดำเนินการร่วมกัน โดยคนในชุมชนไม่ว่าพัฒนากรจะเข้ามาร่วมดำเนินการ ค้ำหรือไม่ ก็ตาม ปรากฏว่าจากพื้นฐานของความสนใจ การมองเห็นประโยชน์ของกลุ่มออมทรัพย์ และธนาคารข้าว รวมทั้งปัญหาตลอดจนหลักเหตุผลต่าง ๆ ที่มีการถกเถียงกัน หลังจากที่ได้ตัวแทนของชุมชนได้ไปคุยงานกลับมา ได้ประกอบกันเป็นเงื่อนไข และ ปัจจัยผลักดันให้เกิดการพร้อมที่จะจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ และธนาคารข้าวขึ้นภายใน ชุมชนของตน ซึ่งใช้เวลาในการดำเนินการทั้งสิ้นเป็นเวลา 15 วัน

ดังนั้น ในวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2524 กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และธนาคารชาวบ้านโคกเปี้ย จึงได้ถูกก่อตั้งขึ้นจากความเห็นชอบร่วมกันของ ประชากรส่วนใหญ่ในชุมชน กล่าวคือ กลุ่มออมทรัพย์ฯ มีผู้เข้าร่วมด้วยจำนวน ทั้งสิ้น 154 คน จากจำนวนครัวเรือนทุกครัวเรือนในชุมชน แต่สำหรับธนาคารข้าว มีผู้เข้าร่วมก่อตั้งทั้งสิ้นจำนวน 62 ครัวเรือน จากจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 81 ครัวเรือน

4.3 ธนาคารข้าว-กลุ่มออมทรัพย์ฯ-และศูนย์สาธิตการตลาด...-ความ สัมพันธ์อันเปรียบเสมือนสถาบันเดียวกัน

ในการศึกษาเรื่อง ธนาคารข้าว บ้านโคกเปี้ยนี้ ไม่อาจจะแยกการศึกษา โคก ๆ เฉพาะเรื่องธนาคารข้าวได้ ทั้งนี้เพราะในทางความคิดของกลุ่มผู้นำของ ชุมชนนั้นได้รวมเอากลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ยุ้งฉาง-ธนาคารข้าวและศูนย์สาธิต การตลาดเข้าอยู่ในกระบวนการเดียวกัน มีความสัมพันธ์และเกี่ยวพันกันประหนึ่ง เป็นสถาบันเดียวกัน ฉะนั้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจ และสามารถมองเห็นภาพ ความสัมพันธ์ของกิจกรรมทั้ง 3 ประเภทนี้ จึงจะขอกล่าวถึงกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้แต่ละกิจกรรมดังนี้

ก. กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต บ้านโคกเปี้ย

จัดตั้งขึ้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2524 มีสมาชิกเข้าร่วมก่อตั้งขึ้นต้น จำนวน 154 คน จากจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 81 ครัวเรือน (เป็นของคนทั้งชุมชน) โดยกำหนดให้มีการส่งเงินสัจจะสะสม ทุกเดือนคนละ 10 บาทต่อเดือน ฉะนั้นเดือนหนึ่งชุมชนจะ สามารถออมเงินในชุมชนได้ เป็นจำนวนเงิน 1,540 บาท ทุกเดือน จวบจนกระทั่งปัจจุบัน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต บ้านโคกเปี้ยมีจำนวนสมาชิกทั้งสิ้น 165 คน และสามารถ ออมเงินสะสมพร้อมทั้งคอกเปี้ยรวมทั้งสิ้น 47,053.49 บาท

(สถิติถึงสิ้นปี 2526) จากการที่กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตสามารถ
 ออมเงินได้เป็นจำนวนมากและเป็นตัวแทนจากประชากรทั้งชุมชน
 กลุ่มดังกล่าวจึงสามารถขอพบปะทักในการสร้างกองทุนหมุนเวียนภายใน
 ชุมชน และสามารถมีส่วนช่วยแก้ปัญหาของชุมชน โดยทำหน้าที่เป็น
 จุดเริ่มต้นในกระบวนการค้นแปรไปสู่กิจกรรมพัฒนาอื่น ๆ ได้ด้วย
 เช่น มีการปันเงินไปจัดซื้อปุ๋ยในราคาถูกลงมาให้บริการแก่สมาชิก
 หรือมีการปันส่วนซื้อข้าวมาเข่ายุ้งฉาง โดยนำส่วนหนึ่งมาให้ผู้เฒ่าม
 ชาคแลสน และอีกส่วนหนึ่งเป็น การดำเนินงานกิจกรรมยุ้งฉาง เพื่อ
 รอขายข้าวในขณะที่ข้าวได้ราคาดี เป็นต้น

สำหรับเรื่องการบริหารงานกลุ่มนั้น สมาชิกก่อตั้งได้ร่วมกัน
 คัดเลือกคณะกรรมการขึ้นมาชุดหนึ่ง เพื่อทำหน้าที่บริหารงานโดยมีวาระ
 1 ปี อย่างไรก็ตามทางปฏิบัติการเลือกตั้งคณะกรรมการต่าง ๆ ภายใน
 ชุมชนก็มักจะได้คนชุดเดิม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 14 : รายชื่อคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
บ้านโคกเปี้ย

รายชื่อคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต บ้านโคกเปี้ย			
คณะกรรมการดำเนินงาน		คณะกรรมการตรวจสอบทั่วไป	
ชื่อ - ชื่อสกุล	ตำแหน่ง	ชื่อ - ชื่อสกุล	ตำแหน่ง
1. นายทองใบ ทองบ้านท่อม	ประธาน	1. นายป๋วย ทองบ้านท่อม	ประธาน
2. นายจ้าน ธรรมน้อย	เลขานุการ	2. นายสมแพง แก้วกล้า	รองประธาน
3. นายแถม คนล้ำ	เหรัญญิก	3. นายหวด พิมพ์ม	กรรมการ
4. นายจวง พิรุณ	กรรมการ	4. นายสน เท้าท่อมปี	กรรมการ
5. นายสมภาร เกษแพง	กรรมการ	5. นายคำมุย ศรีศักดิ์	กรรมการ
6. นายสุน จันทร์กอน	กรรมการ	6. นายคำ น้อยไทย	กรรมการ
7. นายเหมือน สวัสดิ์ควอ	กรรมการ	7. นายหุง ยิงจันทร์	กรรมการ
		8. นายมนู ปักดา	กรรมการ
		9. นายเคน หอมอินทร์	กรรมการ
		10. นายสุรินทร์ สุนพุฒิ	กรรมการ

- หมายเหตุ 1) นายทองใบ ทองบ้านท่อม ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านช่วย
2) นายป๋วย ทองบ้านท่อมและนายสมแพง แก้วกล้า เป็นอดีต
ผู้ใหญ่บ้านคนที่ผ่านมา

ข. กลุ่มธนาคารข้าว บ้านโคกเบ็ญ

จัดตั้งขึ้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2524 เช่นเดียวกับกลุ่ม
อมทรัพย์ฯ มีสมาชิกเข้าร่วมก่อตั้งขึ้นต้น 62 หุ่น (ครัวเรือนละ
1 หุ่น) โดยกำหนดให้มีการลงหุ้นข้าวสาร หุ่นละ 5 ถึง และ
ถือว่าหุ้นนั้นยังเป็นสิทธิของผูกลงหุ้นมีสิทธิที่จะถอนคืนได้ หากมี
ความต้องการที่จะเอาหุ้นข้าวคืน ซึ่งในทางปฏิบัติยังไม่มีผู้ใดที่
แสดงเจตจำนงศในการที่จะถอนหุ้นคืนได้ หากมีความต้องการ
ที่จะเอาหุ้นข้าวคืน ซึ่งในทางปฏิบัติยังไม่มีผู้ใดที่แสดงเจตจำนงศ
ในการที่จะถอนหุ้นคืน

ในฤดูเก็บเกี่ยวข้าว (ต้นปี 2525) ธนาคารข้าว
บ้านโคกเบ็ญจึงสามารถระดมข้าวมาเข้าธนาคารได้เป็นครั้งแรก
จำนวนทั้งสิ้น 310 ถึง และมีข้าวบริจาคม 29 ที่ให้แก่ธนาคารข้าว
นำไปใช้ในการบริการชุมชนจำนวน 40 ถึง รวมเป็นข้าว 350 ถึง

ในปี 2525 อันเป็นฤดูที่เกิดภาวะความแห้งแล้งอย่าง
รุนแรงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ชาวนาไม่สามารถทำการผลิต
หรือทำไ้แค่เพียงเล็กน้อย มีผลทำให้ชาวนามีข้าวไม่พอกินใน
ฤดูทำนาปี 2526 จึงได้มีการดำเนินการให้มีการกู้ข้าวโดยคิด
อัตราดอกเบี้ย 1 ถึงต่อข้าวกู้ 10 ถึง

ปัจจุบัน ธนาคารข้าวมีสมาชิกทั้งสิ้น 71 หุ่น (71 ครัวเรือน)
และมีข้าวอยู่ในธนาคารข้าวทั้งสิ้น 740 ถึง (ข้าวเดิม 350 ถึง
ค่าดอกเบี้ยปี 2526 35 ถึง, ค่าลงหุ้นปี 2527 อีกหุ้นละ 5 ถึง

29 ข
ข้าวบริจาคม คือ ข้าวที่เกิดขึ้นจากการทำบุญให้ทานของสมาชิกในชุมชน
เพื่อให้ผู้ที่ยากจนในชุมชนนำมารับประทานฟรีโดยไม่ต้องเสียค่าดอกเบี้ย
จะต้องนำมาใช้คืนตามสภาพเงื่อนไขของแต่ละบุคคล โดยไม่จำเป็นต้องคืนครบจำนวน
ตามที่ได้นำไปใช้

เป็นจำนวน 355 ถัง และรวมข้าวบริจาคเพิ่มเติมอีก 320 กิโลกรัม (ประมาณ 32 ถัง) รวมทั้งสิ้นปัจจุบันมีข้าว 772 ถัง

สำหรับคณะกรรมการกลุ่มจะได้รับการคัดเลือกจากสมาชิกที่เข้าร่วมทุน โดยมีภาระรับผิดชอบ 1 ปี

ตารางที่ 15 : รายชื่อคณะกรรมการธนาคารข้าว บ้านโคกเปี้ย

คณะกรรมการดำเนินงานธนาคารข้าว	
ชื่อ - ชื่อสกุล	ตำแหน่ง
1. นายสมภาร เกษแพง	ประธาน
2. นายเหรียญ เพ็งทุมมี	เลขาธิการ
3. นายไพ คำกันยา	ผู้จัดการ
4. นายจวง พิรุณ	เหรัญญิก
5. นายสินสมุทร ทองบ้านทุม	นายทะเบียน
6. นายวงษ์ ทรงพิมพ์	กรรมการ
7. นายคำ แกนหามูล	กรรมการ
8. นายนิยม นามสีฐาน	กรรมการ

ค. ยุ้งฉาง และศูนย์สาธิตการตลาด (ร้านค้าประจำหมู่บ้าน)

ภายหลังที่ไค้มีการก่อตั้ง กลุ่มออมทรัพย์และธนาคารข้าว แล้วคณะกรรมการกลุ่มและพัฒนากรไค้มีการปรึกษารื้อกันที่จะ จักสร้างอาคารยุ้งฉางขึ้นเพื่อเก็บข้าว ค่าเนนกิจกรรมยุ้งฉาง รวมทั้งเตรียมตัวจักทำเป็นโครงการศูนย์สาธิตการตลาดขึ้น เพื่อ ช่วยเหลือคนภายในชุมชนให้มีการจักซื้อเครื่องอุปโภคและบริโภค ราคาถูกรวมทั้งเป็นการฝึกฝนคนในชุมชนให้รู้จักค้าขาย จึงไค้ มีการปรึกษารื้อกับคนในชุมชนซึ่งทุกคนเห็นชอบ

ฉะนั้นในปี พ.ศ. 2525 ซึ่งเป็นปีที่บ้านโคกเปี้ยได้รับอนุมัติให้
 ค่าเงินการก่อสร้างถึงน้ำฝนขนาดใหญ่ จำนวน 3 ถึง เพื่อเก็บน้ำฝน
 ไว้ใช้บริโภคภายในชุมชนในฤดูแล้งด้วยเงินสนับสนุนจากงบประมาณ
 ของโครงการสร้างงานในชนบท (กสช.) ในการดำเนินการสร้าง
 ถึงเก็บน้ำฝนนี้ งบประมาณต่าง ๆ ได้ถูกนำไปใช้เฉพาะค่าใช้จ่าย
 เกี่ยวกับวัสดุก่อสร้างและสิ่งที่เป็นเท่านั้น สำหรับค่าแรงงานของ
 ชาวบ้านทั้งหมด จำนวนประมาณ 4 หนึ่งบาท ได้มีการตกลงกันว่าจะนำ
 ไปเป็นเงินกลางบ้าน เพื่อนำไปจัดซื้อที่ดิน สำหรับดำเนินการก่อสร้าง
 อาคารยุง-ฉาง และที่ทำการศูนย์สาธิตรวมทั้งไถ่นำมาเป็นค่าใช้จ่าย
 ในการก่อสร้างตัวอาคารของศูนย์สาธิตการคลากด้วย ซึ่งในปีเดียวกัน
 นั้นเองด้วยการช่วยเหลือและผลักดันของเจ้าหน้าที่พัฒนากรประจำตำบล
 (คุณศุ จันตะเนียร) กรมการพัฒนาชุมชนได้อนุมัติเงิน จำนวน 125,000 บาท
 เพื่อดำเนินการก่อสร้างอาคารยุงฉางของธนาคารข้าว ขนาด 30 เกวียน
 ตามแบบ พช. 3/2525 (อ้างถึงหนังสือ ม.ท.0417/4979 ของกรมการ
 พัฒนาชุมชน) ให้แก่บ้านโคกเปี้ย หมู่ที่ 5 ต.บ้านค้อ อ.เมือง
 จ.ขอนแก่น 30

เราอาจจะสรุปได้ว่า กิจกรรมทั้ง 3 ชนิดนี้มีส่วนเกี่ยวข้องกัน
 อย่างยิ่ง กล่าวคือ กลุ่มออมทรัพย์ได้ทำหน้าที่เป็นกองทุนกลางบ้านที่จะดำเนินการ
 ระดมทุนของคณในชุมชนเพื่อเป็นทุนหมุนเวียนในการผันแปรไปสู่กิจกรรมอื่น ๆ
 สำหรับธนาคารข้าวนั้นก็ไ้เป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ในด้านการสงเคราะห์การแก้ไขปัญหา
 ความอดอยากภายในชุมชน โดยบางครั้งได้อาศัยกองทุนหมุนเวียนจากกลุ่มออมทรัพย์ให้
 ทำหน้าที่เป็นฐานรองรับการเพิ่มเติมข้าวในธนาคารข้าว นอกจากนั้นศูนย์สาธิตการ
 คลากก็ได้ทำหน้าที่แก้ปัญหาค้นการบริโภคต่าง ๆ ภายในชุมชน โดยมีกลุ่มออมทรัพย์

ทำหน้าที่เป็นสถาบันพื้นฐานที่ช่วยพยุงศูนย์สาธิตการตลาดเมื่อจำเป็น และทำหน้าที่
 คำประกันสมาชิกของศูนย์ในการซื้อสินค้าเงินเชื่อต่าง ๆ เป็นต้น

4.4 องค์ประกอบของสมาชิกและการบริหารงานภายในกลุ่มธนาคารข้าว บ้านโคกเปี้ย

ตามรายละเอียดที่กล่าวไปแล้วข้างต้นจะเห็นได้ว่า ธนาคารข้าวโคกเปี้ย
 ได้เกิดขึ้นบนพื้นฐานความเข้าใจร่วมกันของคนในชุมชน ในการที่จะพยายามแก้ไข
 ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยวางแนวทางการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ภายใน
 ชุมชนให้กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเป็นแกนกลางในการระดมเงินออมมาจัดการ
 แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ภายในชุมชน และให้ธนาคารข้าวทำหน้าที่เพียงสถาบันที่ช่วย
 แก้ไขปัญหาเรื่องการออกข้าวของประชากรในชุมชนเท่านั้น

อย่างไรก็ดี จากการเริ่มต้นก่อตั้งธนาคารข้าวในครั้งแรก ซึ่งมีสมาชิก
 เข้าร่วมประมาณ 76.5% ของคนในชุมชน คือ 62 ครัวเรือน (จวบจนกระทั่งปัจจุบัน
 ธนาคารข้าวได้เพิ่มสมาชิกขึ้นเป็น 71 ครัวเรือน มีเพียง 10 ครัวเรือนหรือประมาณ
 12.4% ของคนในชุมชน ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกของธนาคารข้าว) ซึ่งจากการสัมภาษณ์
 สมาชิกของหมู่บ้านที่ไม่ได้เป็นสมาชิกของธนาคารข้าว นั้นพบว่า เหตุผลของกลุ่มหรือ
 ครัวเรือนที่ไม่ได้เข้าร่วมในธนาคารข้าว นั้น แบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

ประเภทที่ 1 เป็นกลุ่มบุคคลที่ยังไม่แน่ใจในผลที่จะเกิดขึ้นของกิจกรรม
 ธนาคารข้าว จึงได้ขอเผ่าศึกตามคู่ในวงระยะหนึ่งเสียก่อน
 จนกระทั่งเกิดความมั่นใจว่า ธนาคารข้าวได้สามารถก่อ
 ประโยชน์ให้กับคนในชุมชนได้จริง จึงเข้าร่วม ซึ่งมีอยู่
 ประมาณ 9 ครัวเรือน

ประเภทที่ 2 เป็นครัวเรือนที่ค่อนข้างมีความยากจน ถึงแม้จะมีความ
 เห็นด้วยในหลักการดำเนินการของธนาคารข้าว แต่ก็
 ไม่พร้อมที่จะเข้าร่วมหุ้นข้าวในธนาคาร เนื่องจากข้าว

ที่มีอยู่ในแต่ละปีก็ไม่สามารถตอบสนองให้พอเพียงในแต่ละปีอยู่แล้ว ซึ่งมีอยู่ประมาณ 7 ครัวเรือน (บางครอบครัวได้เจียครายไค้ไปรวมหุ้นในกลุ่มออมทรัพย์แล้ว)

ประเภทที่ 3 เป็นครัวเรือนที่เพิ่งจะออกเรือนและยังมีความสัมพันธ์ติดอยู่กับครัวเรือนใหญ่ กล่าวคือ ยังไม่ไค้มีนาของตัวเอง หากแต่ยังถือเป็นแรงงานที่ทำการผลิตร่วมอยู่ในครัวเรือนใหญ่ (พ่อ-แม่) กินร่วมกับครัวเรือนใหญ่ เป็นต้น ซึ่งประเภทนี้มีจำนวน 3 ครัวเรือน

จากสภาพเช่นนี้จึงอาจจะกล่าวได้ว่า กิจกรรมหรือสถาบันธนาคารชาวนีนี้เป็นของชุมชน โดยคนส่วนใหญ่ในชุมชนร่วมรับรู้ เห็นชอบ และร่วมดำเนินการอย่างเต็มที่ สำหรับเรื่องการบริหารงานภายในกลุ่มนั้น สมาชิกกลุ่มธนาคารชาวนีไค้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการขึ้นมา จำนวน 8 ท่าน ซึ่งจะอยู่ในตำแหน่งคราวละ 1 ปี (ดูตารางที่ 15) โดยเปิดให้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการใหม่ทุกปี อย่างไรก็ตามคงไค้กล่าวไปแล้วว่าในทางปฏิบัตินั้น กรรมการส่วนใหญ่มักจะเป็นบุคคลชุดเดิม หากไม่มีสภาพใด ๆ ที่แสดงออกให้เห็นอย่างชัดเจนว่า คนที่ปฏิบัติงานอยู่ไค้ก่อปัญหาหรือแสดงให้เห็นถึงความไม่เหมาะสมแล้ว ก็จะไม่ไค้ยอมมีการเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลใด ๆ เลย

สำหรับวิธีการเลือกตั้งนั้น ก็ดำเนินการ เช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่น ๆ โดยทั่วไป กล่าวคือ ผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้ดำเนินการประชุมชาวบ้าน เพื่อให้มีการเสนอชื่อและให้หมู่บ้านรับรอง หลังจากนั้นก็จะดำเนินการขอเสียงสนับสนุนชาวบ้านที่ละตำแหน่ง จนครบ 8 คน

ในด้านการประชุมในระดัยคณะกรรมการนั้น ปกติไค้มีการกำหนดการประชุมไว้ประมาณเดือนละ 1 - 2 ครั้ง อย่างไรก็ตามในช่วงของการดำเนินงานระยะเริ่มแรกก็มักจะมีการปรึกษาหารือกันค่อนข้างบ่อยและเป็นประจำ เพื่อจะไค้สามารถติดตามปัญหาการดำเนินงานต่าง ๆ ไค้ และสามารถแก้ไขปัญหาค่าง ๆ ที่เกิดขึ้นไค้ทันที่

การแบ่งงานในหมู่คณะกรรมการ

คณะกรรมการ ใดแบ่งหน้าที่กันเป็น 6 ส่วน คือ

- (1) ประธาน มีหน้าที่ในการบริหารงานทั่วไป ควบคุมการดำเนินงาน
 ด้านต่าง ๆ ทุกด้านของกิจกรรมธนาคารข้าว
- (2) เลขานุการกลุ่ม มีหน้าที่ช่วยเหลือประธาน รับผิดชอบในด้านการ
 จัดประชุมสมาชิก และกำหนดวาระตลอดจนประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ
 การประชุมสมาชิก
- (3) ผู้จัดการ มีหน้าที่ในการดำเนินการติดต่อ จัดหาข้าวเพิ่มเติมใน
 ธนาคารข้าว รวมทั้งติดต่อกับส่วนภายนอกในด้านการซื้อ-ขายข้าวลงในธนาคาร
 และช่วยดำเนินการบริหารงานตามที่ประธานมอบหมาย
- (4) เหรัญญิก รับผิดชอบด้านการบัญชีและการเงินของกลุ่มทั้งหมด
- (5) นายทะเบียน มีหน้าที่รวบรวมจดบันทึกบัญชีการฝากข้าวทั้งหมด
 ของชุมชน และปฏิบัติหน้าที่ตามที่ประธานมอบหมาย
- (6) กรรมการ ร่วมรับผิดชอบในการดำเนินการด้านการพิจารณาให้
 กู้ข้าวและการเก็บข้าว และหน้าที่อื่นตามที่ประธานและที่ประชุมคณะกรรมการจะ
 มอบหมายให้

อย่างไรก็ตาม ในการบริหารงานภายในกลุ่ม นั้น ได้ยึดหลักการ
 ประชาธิปไตยคือ มีการดำเนินการร่วมกันในระบอบคณะกรรมการ และมีการแบ่งแยก
 หน้าที่กันตามแต่ที่ประชุมจะมอบหมาย

หลักเกณฑ์การพิจารณาเรื่องการให้ยืมข้าว

ในการพิจารณาแบ่งปันข้าวให้กู้หรือยืมนั้น คณะกรรมการได้มีการกำหนด
 หลักการร่วมกันคือ การยืมหรือกู้ข้าวนั้นจะกระทำไ้เฉพาะสมาชิกธนาคารข้าวที่มีหุ้น
 อยู่เท่านั้น กล่าวคือสมาชิกผู้ถือหุ้นจำนวนเท่าใดก็จะสามารถมีสิทธิในการกู้ข้าวได้เท่า
 จำนวนที่ไ้ลงทุนไป

หากสมาชิกผู้ใดต้องการกู้ยืมเงินในจำนวนที่มากกว่าที่จำนวนตนเองไถ่ลงทุน
ไปให้สามารถกระทำได้โดยขอยืมสิทธิผู้ถือหุ้น

ทั้งนี้ในการคิดดอกเบี้ยกู้ยืมทุกครั้งจะต้องมีผู้ค้ำประกันที่จะให้ค้ำประกัน เพื่อจะ
ดำเนินการหรือรับผิดชอบ เมื่อเกิดปัญหาเป็นต้น ทั้งนี้โดยได้มีการตกลงร่วมกันว่า
การกู้ยืมจำนวน 10 ถึง จะต้องเสียดอกเบี้ย จำนวน 1 ถึง

สำหรับคณะกรรมการที่ดำเนินการพิจารณาเรื่องการกู้ยืมและควบคุมการ
ใช้จ่ายข่าวคืนให้กับธนาคารนั้น จะเป็นคณะกรรมการที่ทำหน้าที่ร่วมกันทั้ง 8 คน

สำหรับคนจีนในชุมชนที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ธนาคารข่าว
ได้เปิดเงื่อนไขที่จะอนุเคราะห์ข่าวให้กันได้ โดยที่บุคคลนั้นจะต้องเป็นครัวเรือนที่
ยากจนจริง ๆ มีความขยันขันแข็ง และสนใจเอาใจใส่ ตลอดจนให้ความร่วมมือทำงาน
เพื่อส่วนรวม คณะกรรมการก็อาจจะพิจารณาให้ข่าวกินฟรีได้ โดยอาจมีเงื่อนไขให้
พยายามไปหาทางรับจ้างทำงานเพิ่มเติม เพื่อนำส่วนที่ไถ่กลับมาซื้อข่าวใส่ยุ้งฉาง
เพื่อเป็นบริการให้แก่ผู้อื่นต่อไป

5. บทบาทของกลุ่มธนาคารข่าว บ้านโลกเบียด

5.1) บทบาทในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าของชุมชน

ดังได้กล่าวไปแล้วว่า ในช่วงปี พ.ศ. 2524 - พ.ศ. 2525 ซึ่งเป็น
ระยะเริ่มต้นของการก่อตั้งธนาคารข่าวนั้น ธนาคารข่าวบ้านโลกเบียดสามารถสะสมข่าว
ได้จำนวนทั้งสิ้น 350 ถึง ซึ่งในปี พ.ศ. 2525 นั้น เป็นปีที่เกิดภาวะฝนแล้ง ทำให้
ถูกการทำนาในปี พ.ศ. 2526 ชาวบ้านต้องประสบกับภาวะขาดแคลน มีปริมาณข่าว
ไม่พอเพียงพอต่อการบริโภค จึงได้มีการดำเนินการ เปิดให้มีการกู้ยืมข่าวจากธนาคารข่าว
ปรากฏว่า ธนาคารข่าวสามารถให้บริการแก่สมาชิกธนาคารข่าวจำนวน 35 ครัวเรือน
ซึ่งนับเป็นการบรรเทาทุกข์ให้แก่ประชาชนในชุมชนลงไปไต่่าง จากการสัมภาษณ์
ครัวเรือน จำนวน 7 ครัวเรือนที่ค้ำกู้ข่าวกิน พบว่า ทุกครัวเรือนต่างก็รู้สึกถึง
ประโยชน์และความจำเป็นของธนาคารข่าว โดยให้เหตุผลร่วมกันว่า

- (1) การมีธนาคารข้าวอยู่ในหมู่บ้านเท่ากับมีแหล่งกักเก็บข้าวในหมู่บ้าน ซึ่งเมื่อเกิดภาวะขาดแคลนโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในช่วงฤดูการทำนาชาวบ้านไม่อาจจะพึ่งพาไปได้ ทำให้เกิดความสะทกสะท้านมากขึ้น ชาวบ้านไม่ต้องเดินทางไปหาข้าวนอกหมู่บ้าน
- (2) ธนาคารข้าวที่จัดตั้งขึ้นสามารถมีส่วนช่วยแก้ไขปัญหาของชาวนาได้ เพราะ บริการให้กู้ข้าวในราคาที่ถูกมากเมื่อเปรียบเทียบกับการที่ต้องออกไปกู้ข้าวภายนอกชุมชน (กู้ข้าวเปลือก 10 ถัง จากธนาคารข้าวจะเสียดอกเบี้ยข้าวเปลือก 1 ถัง ขณะที่กู้จากภายนอกชุมชนจะเสียดอกเบี้ยประมาณ 23 ถัง)

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าธนาคารจะสามารถให้บริการแก่คนจำนวนไม่น้อย ในชุมชนก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติก็ยังไม่สามารถมีส่วนช่วยแก้ไขปัญหของครอบครัวที่ยากจนมาก ๆ ในชุมชนได้ กล่าวคือ ครอบครัวที่มีความยากจนมากประมาณ 4 - 5 ครอบครัวก็ยังต้องเดินทางไปหารับจ้างแรงงาน รายวันในมหาวิทยาลัยขอนแก่น เพื่อนำเงินนั้นมาซื้อข้าวกิน ซึ่งก็ยังเป็นการดิ้นรนแก้ไขปัญหาค้วยตนเอง โดยไม่ได้รับประโยชน์จากธนาคารข้าว เนื่องจากตนเองไม่มีข้าวพอที่จะไปเข้าร่วมหุ้นในธนาคารข้าวได้

5.2) บทบาทในการ เป็นผู้นำแห่งการ เปลี่ยนแปลงในชุมชน

หากจะพิจารณาบทบาทของธนาคารข้าวบ้านโคกเปี้ยวว่า สามารถแสดงบทบาทเป็นผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลงในชุมชน โดยตรงได้หรือไม่ ผู้ค่อนข้างจะมีความยากลำบากพอสมควร ทั้งนี้เพราะธนาคารข้าวบ้านโคกเปี้ยวนี้ไ้กว้างวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งไว้เพียงการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหและลดภาวะการขาดแคลนข้าวบริโภคภายในชุมชนเท่านั้น

อย่างไรก็ดี หากเราพิจารณากิจกรรมธนาคารข้าวไทยพิจารณาร่วมกับกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการผลิตและศูนย์สาธิตการตลาดอย่างมีความสัมพันธ์กัน ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว จะพบว่า กิจกรรมทั้ง 3 ชนิด ได้สามารถทำหน้าที่และบทบาทที่เกื้อหนุน

ซึ่งกันและกัน ในอันที่จะมีส่วนแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ภายในชุมชน และช่วยสร้างเงื่อนไขในการพัฒนาพลังและศักยภาพของชุมชนใค้ก็ด้วย กล่าวคือ กิจกรรมทั้งสาม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตและศูนย์สาธิตการตลาดใค้ก่อให้เกิดภาวะการมีเงินทุนหมุนเวียนเกิดขึ้นภายในชุมชน และสามารถระดมทุนของชุมชนไปแก้ไขปัญหาคารบิโรค และการลดรายจ่ายของชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถซื้อเครื่องอุปโภคและบริโภคในราคาถูกลงกว่าการดำเนินงานภายในชุมชนเอง สามารถเอากิจกรรมธนาคารข้าวไปแก้ไขปัญหาค่าความทุกข์ยากเค็อคร้อน เรื่องการขาดแคลนข้าวบริโภคในภาวะที่เกิดความแห้งแล้งในฤดูกาลทำนาได้ ทำให้ชาวบ้านโคกเปี้ยไม่ต้องพะวัคพะวงกับการต้องออกไปคัันรนหาข้าวจากภายนอกชุมชน ซึ่งมีราคาแพงมาก ใค้ก็ด้วย หรือการเอาเงินทุนส่วนที่ออมไว้ออกมาดำเนินการซื้อปุ๋ยเพื่อนำมาขายและบริการใค้แก่สมาชิกในราคาถูกลง เป็นต้น

นอกจากนั้น กิจกรรมทั้งสามประ เภพยัง เป็นเสมือนแบบฝึกหัดทางสังคมที่เสริมสร้างประสบการณ์ ความสามัคคีและความร่วมมือกันภายในชุมชนว่า ทำให้สามารถลดภาวะความขาดแคลน ลดรายจ่าย และช่วยแก้ไขปัญหาค่าง ๆ ที่เกิดขึ้นใค้บ้างพอสมควร

บนพื้นฐานของความรักและความสามัคคี ซึ่งมีอยู่แล้วในชุมชนร่วมกับประสบการณ์ความร่วมมือกันของชุมชน ในการแก้ไขปัญหาค่าง ๆ ของหมู่บ้าน ทำให้บ้านโคกเปี้ยใค้พัฒนาศักยภาพของตนเอง ในการที่จะแก้ไขปัญหาค่างภายในหมู่บ้านใค้สูงขึ้น

5.3 ความสามารถที่จะดำเนินโครงการต่อไปในอนาคต

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านโคกเปี้ยและชุมชนข้างเคียง น่าจะสามารถนำมาเป็นข้อสรุปใค้เห็นถึงความสามารถที่จะดำเนินโครงการต่อไปของบ้านโคกเปี้ยใค้พอสมควร กล่าวคือ ในขณะที่กิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์ฯ ศูนย์สาธิตการตลาดและธนาคารข้าวในพื้นที่บริเวณใกล้เคียง ใค้ก็อั้งขึ้นทั้ง 3 กิจกรรมบ้างหรือกิจกรรมใค้กิจกรรมหนึ่งบ้าง มีจำนวนไม่น้อยใค้ใค้หยุดดำเนินการหรือดำเนินการต่อไปอย่างไรประสิทธิภาพหลาย ๆ แห่งมีศูนย์สาธิตการตลาด แต่ไม่มีของอยู่ภายใน

ศูนย์ฯ หลาย ๆ แห่งมียุ่ง—ฉางสำหรับใส่ข้าว แต่ไม่มีข้าวอยู่ในธนาคาร อาคาร
 ยุ่ง—ฉางที่ถูกสร้างขึ้นเปรียบเสมือนเป็นอนุสาวรีย์แห่งการพัฒนา ในทางตรงกันข้าม
 ขณะที่กิจกรรมทั้ง 3 ประเภท สามารถเกิดขึ้นได้ที่บ้านโคกเบ็ญครบองค์ตามเป้าหมาย
 และความต้องการของกรมการพัฒนาชุมชนสามารถดำเนินกิจกรรมแต่ละชนิดอย่างมี
 ประสิทธิภาพ และมีส่วนช่วยแก้ไขปัญหาค่าง ๆ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจให้แก่คน
 ในชุมชน ศูนย์สาธิตการตลาดสามารถพัฒนาตนเองขึ้นมาจากเงินทุนหมุนเวียนที่
 ชาวบ้านร่วมกันสมทบ จำนวน 3,500 บาท เป็นเงินทุนหมุนเวียนในจำนวนเกือบ
 50,000 บาท ในปัจจุบันและนอกจากจะสามารถช่วยแก้ไขปัญหาค่างการลดรายจ่าย
 ในการซื้อสินค้าราคาถูกในชุมชนแล้วยังได้มีผลกระทบเชิงงานไปถึงชุมชนข้างเคียง
 ให้สามารถมาใช้บริการซื้อสินค้าราคาถูกจากศูนย์สาธิตการตลาดได้อีกด้วย

สำหรับกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเองก็สามารถพัฒนาตนเองขึ้นจากการ
 ระดมทุนครั้งแรกในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2524 เป็นจำนวนเงิน 1,540 บาท
 จนถึงปัจจุบัน (สิ้นปี 2526) สามารถออมเงินสะสมได้ถึง 47,053.44 บาท และ
 ธนาคารชาวกี้อาจสามารถระดมข้าวเปลือกจากสมาชิกได้อย่างสม่ำเสมอ จนถึงปัจจุบัน
 สามารถระดมความร่วมมือของสมาชิกในชุมชนเพิ่มขึ้นอีก 9 ครัวเรือน ซึ่งเป็น
 ครัวเรือนที่รอกการตัดสินใจ โดยการพิจารณาคุณภาพผลการดำเนินงานของกลุ่มธนาคารข้าว
 และสามารถระดมข้าวเปลือกไว้ในยุ่ง—ฉาง เพื่อเป็นทุนสำรองในการแก้ไขปัญหาค่าง
 ขาดแคลนข้าวได้ถึง 772 ถัง

ภาพสะท้อนเหล่านี้ ได้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึง ศักยภาพและความสามารถ
 ของประชากรในชุมชน ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ได้พอสมควร นอกจากนี้
 ปรากฏการณ์ที่สามารถเป็นเหตุผลสนับสนุนให้เกิดความมั่นใจว่า กิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้
 จะสามารถดำเนินต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ

(1) ตัวผู้นำของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่บ้าน หรือคณะกรรมการชุด
 ต่าง ๆ มีความเข้าใจและเห็นความสำคัญในการที่จะให้ชาวบ้านและสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ
 เห็นความสำคัญ และประโยชน์ของกลุ่มตลอดจนมีส่วนร่วมในการเข้ามาร่วมคิดดำเนินการ

และมีความเป็นเจ้าของกิจกรรมต่าง ๆ พอสมควร จะเห็นได้จากความรู้สึกของ ชาวบ้านในชุมชนที่มีต่อผู้นำของเขาว่า

"ผู้นำมีการข่มขู่บังคับเค็ เพิ่มพียงความคึกเห็นหมู่ หมู่เอาจึงไคก็เอานำกัน"

เมื่อผู้นำและคณะกรรมการมีลักษณะที่รับฟังความคึกเห็น และใช้เสียง ส่วนใหญ่ของชุมชนเป็นบรรทัดฐานในการปฏิบัติแล้ว ความรู้สึกมีส่วนร่วมของชุมชน จึงเกิดขึ้นคนในชุมชนจึงมีความรู้สึกที่เป็นเจ้าของในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ สิ่งนี้นับเป็นพื้นฐานที่สำคัญ ประการหนึ่งในการที่จะทำให้โครงการสามารถดำเนินต่อไปได้ในอนาคต คราวเท่าที่ยังสามารถอุปถัมภ์ให้แก่วุฒุนิในชุมชน

(2) การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่บ้านโคกเบี้ยนี้ ไคค้ำเนินการอย่างจริงจัง โดยมีพัฒนาการจากภายนอกชุมชนเข้าร่วมมือและให้ความสนับสนุนอย่างเต็มที่ ในช่วงปี พ.ศ. 2524 ถึงกลางปี 2526 หลังจากนั้นก็ไคมีการเปลี่ยนแปลงตัวพัฒนากรคนใหม่เข้ามารับผิดชอบในการค้ำเนินการค่อ ซึ่งพัฒนากรคนใหม่ที่เข้ามารับผิดชอบงานพัฒนาของบ้านโคกเบี้ย ในช่วงปี 2526 - เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2527 ไมไค้แสดงบทบาทอะไรในการช่วยเหลือการค้ำเนินกิจกรรมภายในชุมชน จนเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ ภัยความไม่พอใจของคนทั้งชุมชน ไม่วาจะเป็นถาวรนิ ผู้ใหญ่บ้านหรือคนในชุมชนทั้งหมด สิ่งเหล่านี้ไค้เป็นสัญญาณที่ชี้ให้เห็นว่า แม้จะไม่มียบทบาทจากคนภายนอกชุมชน (ในระยะหลัง) การค้ำเนินงานของกิจกรรมต่าง ๆ ในบ้านโคกเบี้ยก็สามารค้ำเนินการไปไค้ โดยอาศัยศักยภาพและความสามารถของชุมชน ซึ่งไค้ถูกเสริมและสร้างขึ้นในช่วงเริ่มต้นการค้ำเนินงาน ระยะเวลาที่ผ่านมาจึงเป็นเครื่องแสดงถึงความสามารถที่จะพัฒนาโครงการค่อไปไค้ของตัวชุมชนเอง

(3) ทศนคึกและความเชื่อของคนในชุมชนที่ว่า การจะค้ำเนินการใด ๆ เรื่องของชุมชนเรื่องของหมู่เหล่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ หากมีการกระทำไค้ที่ขัดค่อความสามัคคีและความร่วมมือของคนในชุมชนทุกคนจะคึกคึกัน ในทางตรงข้ามหากมีการกระทำใด ๆ ที่จะเสริมความร่วมมือของคนภายในชุมชนทุกคนจะให้ความสนับสนุน คึงจะเห็นไค้จากทัศนคติของชาวบ้านที่เอื้อภัยความพากพุมใจวา กิจกรรมของพวกเขาสามารถประสบความสำเร้จไค้ โดยความร่วมมือของคนทุกคน คือ

"บ้านผู้อื่นแตกต่างกัน ค่าเนิการต่าง ๆ ก็ยาก ลีเป็นเพราะบ้านผู้มี
บออยากเอาบ้านผู้อื่น คสึในข้านบ้ชกกัน บ่สำคคักัน"

หรือทัศนะของคนพอมืออื่นจะกินในชุมชน รวมทั้งผู้เฒ่าของหมู่บ้านก็ได้ให้
ทัศนะว่า "คนในหมู่บ้านเดียวกัน หากบ่เลียงกันไยลิมมาเลียง" ซึ่งแสดงให้เห็น
ถึงความคึกคักำนึ่งที่เอาใจใส่กันของคณึในชุมชนพอสสมควร

หรือบางครั้งชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่น มักจะมีการพูดคุยถึงการทำกิจกรรม
ของบ้านโลกเป็ยว่า

"บ้านโลกเป็ยนี้ลีแมนคอบมุนิสต์บ่ เพราะว่สามารถกินข้าวจากเล่า
เค็ยกันไค้ บ้านผู้อื่นลึจะ เอคข่างแคทพไค้"

หรือในกรณีที่ผู้วิจัยไค้มีการ ลองถามความคึกเห็นของคณึในชุมชนว่
เหตุไค้จึคคึกคอกจากการกู่ข้าวนอຍเกินไย ก็ไค้รับค้ตอบว่ "เอาบ่ไค้หากเอา
มากกลุมลึจะแคค" หรือบางคนถึงกลับรู้ลึกว่เราถามแบบนี้ จะมาก่อความแคคแยก
ในชุมชนหรืออย่งไร ซึ่งค้องมีการไกลเกล็ยท้ความเค็ยใจกันพอสสมควร

หรือปรากฏการณ์ที่สะท้อนออกให้เห็นถึง การร่วมมือกันในการค้เนิการ
ก่อสร้างถึงน้าฝนของชุมชน และยอมให้ท้ค้แรงท้งหมคน้าไยเป็นเงินกลางบ้าน
เพื่อก่อประ โยชนค้อส่วนรวม ร่วมมือการค้เนิการกิจกรรมอื่น ๆ ที่เป็นประ โยชนค้อ
ส่วนรวม ล้วนเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงแนวคึกและความพร้อมในการร่วมมือกันของ
ชาวบ้านในชุมชน ซึ่งจุดนี้ไค้จะเป็นหลักประกันพื้นฐานที่จะทำไค้โครงการต่าง ๆ
สามารถค้เนิการค้อไปไค้ทราบเท่าที่มันไค้ก้อประ โยชนไค้เกิดขึ้นแก่ชุมชน

5.4) ปัญหาและอุปสรรคในการค้เนิการพัฒนาและการสร้างธนาคารข้าว

จากการศึกษาพบว่า การค้เนิงานพัฒนาและการก่อสร้างธนาคารข้าว
ของหมู่บ้านโลกเป็ยนั้น ค่อนข่างจะค้เนิการโดยความคึกเห็นร่วมกันของชุมชน
และคณึภายในชุมชนไค้มีส่วนร่วมในการกำหนดและแสดงความคึกเห็นร่วมค้วย ทำไค้
ปัญหาในการค้เนิงานมีไม่มากนัก

สำหรับปัญหาที่น่าเป็นห่วงก็คือ ภาวะการณ์ทางธรรมชาติที่จะมีผลกระทบ ต่อกระบวนการผลิต และวงจรชีวิตของชุมชน ซึ่งหากเกิดภาวะความแห้งแล้ง ดึกดื่นกันจะมีปัญหาว่าธนาคารข้าวที่ ก่อตั้งขึ้นจะสามารถแบกรับภาระในการ ทำหน้าที่แก้ไขปัญหาค่าง ๆ ได้มากน้อยเพียงใด อย่างไรก็ตาม ชุมชนบ้านโคกเบ็ญ ได้มีการระดมเงินออมของคนทั้งชุมชนมาเป็นเงินทุนหมุนเวียน ซึ่งมีจำนวนมากพอ สมควร คาดว่าเงินทุนหมุนเวียนเหล่านั้นน่าจะเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ ธนาคารข้าวมีความเป็นสถาบันที่มั่นคงที่สามารถจะแบกรับภาระการแก้ไขปัญหา การขาดแคลนข้าวได้อย่างน่าพึงพอใจ

ส่วนปัญหาอื่น ๆ ที่อาจจะมีแนวโน้มเกิดขึ้นได้ ก็คือ ถึงแม้ว่าระบบการ คำเนินงานภายในชุมชน จะมีลักษณะเป็นผู้นำกลุ่มก็ตาม แต่บทบาทของกลุ่มผู้นำ ก็ยังไม่มากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับบุคคลลักษณะและการยอมรับของชาวบ้านที่มีคือ ผู้ใหญ่บ้านซึ่งถือเป็นผู้นำคนสำคัญที่สุดภายในชุมชน สภาพเช่นนี้อาจมีแนวโน้มพัฒนา ไปสู่การเป็นปัญหาได้ หากไม่มีการตระหนัก และปล่อยให้มีภาวะการพัฒนาผู้นำ เฉพาะตัวผู้ใหญ่บ้าน แต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น

อีกประการหนึ่งคือ ประสิทธิภาพการดำเนินงานพัฒนา และการเรียนรู้งาน พัฒนาจากที่อื่น ๆ นั้น บรรรคากลุ่มผู้นำบ้านโคกเบ็ญได้รับการส่งเสริมและสนับสนุน จากหน่วยราชการ ซึ่งยังมีลักษณะการจำกัดตัวเองอยู่ในขอบเขตการดำเนินงานพัฒนา เฉพาะของฝ่ายทางราชการเท่านั้น ทำให้ประสิทธิภาพของบรรรคากลุ่มผู้นำ สนิมือน ถูกตีกรอบ ทำให้มีลักษณะการเรียนรู้ที่จำกัด หากมีการขยายขอบเขตของการศึกษา ประสิทธิภาพงานพัฒนาจากที่อื่น ๆ ให้กว้างขวางขึ้น น่าจะมีส่วนช่วยเกื้อหนุน การพัฒนาแนวคิดและวิธีการดำเนินงานให้กว้างขวางขึ้น ซึ่งจะเป็นผลดีต่อการ คำเนินการพัฒนาของคนภายในชุมชนเอง

6. บทสรุป : ชนาการข้าว : สถาบันเกษตรกรเพื่อการพัฒนา : การยอมรับ
และการมีส่วนร่วมของประชาชน
 (กรณีศึกษายานโลกเปี้ย)

จากการดำเนินงานพัฒนาหมู่บ้านโลกเปี้ย ต.บ้านค้อ อ.เมือง จ.ขอนแก่น เป็นระยะเวลา 3 ปี (ตุลาคม 2524 - ปัจจุบัน) โดยมีพัฒนาการของกรมการพัฒนาชุมชน ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งสิ้น 2 คน คือ คุณศุ จันตะนีย์ พัฒนาการคนแรกซึ่งรับผิดชอบการดำเนินงานในหมู่บ้านนี้มาเป็นระยะเวลาประมาณ 1 ปี 8 เดือน โดยได้ร่วมมือกับคนในชุมชน วางรากฐานการดำเนินการเพื่อการพัฒนาบ้านต่าง ๆ ในหมู่บ้านและพัฒนากรอีกท่านหนึ่ง ซึ่งได้รับเข้ามารับผิดชอบงานในช่วงปีต่อไป โดยมี ค.แสดงบทบาทในการส่งเสริมการดำเนินงานภายในชุมชนเท่าที่นึก

จากการศึกษาถึงกระบวนการพัฒนาตลอดทั้งกระบวนการที่หมู่บ้านโลกเปี้ยพบว่า ชนาการข้าวเป็นกิจกรรมที่ถูกริเริ่มผลักดันจากคนภายนอกชุมชน (พัฒนากร) แต่เนื่องจากมีเงื่อนไขและสอดคล้องกับสภาพปัญหาที่ชาวบ้านประสบอยู่ในขณะนั้น จึงทำให้เป็นกิจกรรมที่ได้รับความสนใจจากชาวบ้านโลกเปี้ย กอปรกับชาวบ้านโลกเปี้ยมีพื้นฐานของความสามัคคีและร่วมมือกันภายในชุมชนอย่างดี มีผู้นำที่เอาใจใส่และมีความเฉลียวฉลาด มีความสนใจและกระตือรือร้นในการแสวงหาวิถีทางในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ภายในชุมชน และมีลักษณะเป็นนักประชาธิปไตยอยู่พอสมควร จึงทำให้กิจกรรมชนาการข้าวที่ถูกนำลงมาในชนบท สามารถก่อตั้งได้บนพื้นฐานของความต้องการ การยอมรับและการให้ความสนับสนุนจากคนในชุมชน

อย่างไรก็ดี เป้าหมายการก่อตั้งและการดำเนินกิจกรรมชนาการข้าวของกรมการพัฒนาชุมชนนั้น มีเป้าหมายเพียงการแสดงบทบาทในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าด้านขาดแคลนข้าวบริโภคในภาวะจำเป็นด้วยการกู้ยืมในราคาถูกรวมหรือการให้เปล่าเท่านั้น มิได้มีความคาดหวังที่ไกลถึงการให้ชนาการสามารถแสดงบทบาทเป็นสถาบันที่เป็นแกนกลางของชุมชนไม่ หากแต่ได้มีการผูกกิจกรรมต่าง ๆ

จำนวน 3 ประเภทเอาไว้รวมกัน คือ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กิจกรรมยุ่งฉาง และธนาคารข้าว ศูนย์สาธิตการตลาด โดยมีกลุ่มออมทรัพย์ฯ ทำหน้าที่เป็นแกนกลาง ซึ่งเปรียบเสมือนสถาบันระดมเงินทุนในท้องถิ่น เป็นฐานให้แก่กิจกรรมอื่น ๆ โดยธนาคารข้าวรับผิดชอบแก้ไขปัญหาค่านข้าวบริโภค ส่วนศูนย์สาธิตการตลาดแก้ไขปัญหาค่านการลควาระรายจ่าย (ซื้อสินค้าอุปโภค-บริโภคในราคาถูก) เป็นต้น

ภายใต้การกำหนดรูปแบบเป้าหมายและวิธีการ เช่นนี้ ได้มีส่วนสำคัญที่ผลักดันให้ชุมชนบ้านโคกเปี้ย ได้ดำเนินการพัฒนาหมู่บ้านของตนไปในทิศทางเช่นนี้เช่นกัน และจากการศึกษาเราพบว่า กิจกรรมทั้ง 3 ที่ดำเนินการภายในบ้านโคกเปี้ยสามารถดำเนินการไปได้โดยมีประสิทธิภาพ จากวิธีการทำงานที่มีการปรึกษาหารือกันของผู้ใหญ่บ้านและกลุ่มผู้เฒ่าในชุมชน ได้มีส่วนสร้างความเข้าใจ และสามารถระดมความร่วมมือของประชาชนในชุมชนเข้ามาร่วมตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการ

อย่างไรก็ดี สำหรับธนาคารข้าวในปัจจุบัน ซึ่งสามารถระดมสมาชิกจำนวน 71 ครัวเรือน เข้ามาร่วมกันได้นั้นว่าประสบความสำเร็จพอสมควร ขณะนี้ธนาคารข้าวมีข้าวรวมอยู่ในธนาคารจำนวน 772 ถัง และมีเงินทุนหมุนเวียนจากกลุ่มออมทรัพย์เป็นฐานค่าเงินอยู่ถึง 50,000 บาท ทำให้เกิดความมั่นใจได้ว่าธนาคารยังคงมีเงื่อนไขในการที่ตอบสนอง และช่วยเหลือชุมชนในด้านการขาดแคลนข้าวได้พอสมควร อีกทั้งความรู้สึกร่วมกันของคนในชุมชน ซึ่งผูกพันและมีความเป็นเจ้าของอันจะเห็นได้จาก การออกแรงงานแล้วหักค่าแรงงาน กสช. ไปรวมกันซื้อที่ดินสร้างยุ่งฉางหรือการที่พยายามจะรวมตัวขอสร้างยุ่งฉางจากราชการเอง โดยขอหักค่าแรงนำมาเป็นเงินกลางบ้าน เอาไปซื้อข้าวใส่ยุ่งก็ยังคงเป็นพื้นฐานที่ดี ในการที่จะสนับสนุนให้ธนาคารข้าว สามารถดำเนินการและพัฒนาและหน้าที่ของตนเองไปได้อย่างราบรื่น

ปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นได้แก้อยู่ที่ว่า เนื่องจากธนาคารข้าวมีลักษณะของการลงทุนข้าวเป็นจำนวนเท่า ๆ กัน จากสมาชิก ฉะนั้นในภาวะวิกฤตการณ์ทาง

ธรรมชาติที่อาจจะเกิดขึ้นซ้อนกันหลาย ๆ ปี อาจทำให้ความสามารถในการลงทุนของครอบครัวที่ยากจนหรือมีที่น้าน้อย ไม่อาจจะนำข้าวมาลงหุ้นได้ ซึ่งเป็นเรื่องในอนาคตที่ชาวบ้านโคกเปี้ยจะต้องคิดแก้ไขปัญหากันต่อไป

สำหรับปัจจัยและเงื่อนไขที่สำคัญที่มีส่วนผลักดันให้ธนาคารข้าวและกิจกรรมอื่น ๆ ภายในชุมชน สามารถบรรลุเป้าหมายและเกิดประสิทธิภาพจนสามารถก่อประโยชน์ให้แก่ประชาชนในชุมชนบ้านโคกเปี้ยไค้ นั้น มีดังนี้

1) ปัจจัยทางค้ำชุมชนและตัวผู้นำในชุมชน

1.1) สภาพชุมชน ถึงแม้ว่าชุมชนบ้านโคกเปี้ยจะไม่ใช่มุมชนที่เก่าแก่มาก คือ มีอายุประมาณ 80 กว่าปี แต่เนื่องจากลักษณะความสัมพันธ์ภายในชุมชนมีลักษณะ เป็นชุมชนเครือญาติ ชาวบ้านโดยทั่วไปส่วนใหญ่มีพื้นฐานของความสามัคคีกันภายในชุมชน สภาพความแตกแยกการแบ่งกันเป็นกลุ่มก้อนภายในชุมชนไม่มี ซึ่งปัจจุบันยังสามารถเห็นร่องรอยดังกล่าวได้ ไม่ว่าจะเป็นการร่วมมือร่วมแรงการก่อสร้างสาธารณประโยชน์ภายในชุมชน หรือการร่วมมือกันในการปฏิบัติกิจกรรมโครงการ กสช. โดยไม่รับเงินค่าตอบแทน หากแต่มีการหักออกเป็นค่าแรงงานรวมของหมู่บ้าน นำเงินจำนวนนั้นไปใช้ประโยชน์ที่ดี หรือการแบ่งหน้าที่กันตามหมู่บ้าน เพื่อรับผิดชอบในการดูแลรักษาวัคและนำอาหารไปถวายวัค แบ่งกันหมู่บ้านละ 1 สัปดาห์ ไค้สะท้อนให้เห็นถึงพื้นฐานของระบบความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกัน ซึ่งมีผลสะท้อนที่ดีและเอื้อประโยชน์ต่อการร่วมมือกันในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนของหมู่บ้าน

1.2) ชุมชนบ้านโคกเปี้ยเป็นชุมชนขนาดเล็ก มีจำนวนครัวเรือนประมาณ 81 หลังคาเรือน และลักษณะการตั้งบ้านเรือนที่มีลักษณะใกล้ชิดกันเป็นหมู่บ้านมีส่วนเอื้ออำนวยให้เกิดความสัมพันธ์และการร่วมมือกันไค้ดียิ่งขึ้น จะเห็นได้จากการแบ่งกิจกรรมความรับผิดชอบการแบ่งรายงาน หรือการแบ่งหน้าที่ต่าง ๆ ภายในชุมชน มักจะเป็นการแบ่งตามลักษณะหมู่บ้านของหมู่บ้าน

1.3) ฐานะทางเศรษฐกิจหรือจำนวนพื้นที่นา ซึ่งถือครองโดยเฉลี่ยประมาณครัวเรือนละ 10 ไร่ ทำให้ความแตกต่างในค่านฐานะทางเศรษฐกิจมีไม่มากนัก ซึ่งนับเป็นเงื่อนไขที่คัดกรองระบบความสัมพันธ์ภายในชุมชน การจัดผลประโยชน์หรือความขัดแย้งทางเศรษฐกิจจึงมีไม่มากนัก

1.4) พื้นฐานของชาวบ้าน บ้านโคกเปี้ยโดยทั่วไป เป็นพุทธศาสนิกชนที่ยึดมั่นในพระบวรพุทธศาสนา เคารพศรัทธาในศีลธรรม จริยธรรม มีการรับศีล รักษาศีลในวันพระ สภาพเช่นนี้ทำให้สมาชิกในชุมชนบ้านโคกเปี้ย มีความเชื่อเพื่อ แ่แต่ต่อกัน มองเห็นประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง มีความกระตือรือร้นที่จะสามัคคี และร่วมมือกัน

1.5) กลุ่มผู้นำของบ้านโคกเปี้ย มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนมาก กล่าวคือ ผู้ใหญ่บ้านได้ขึ้นมาสู่ตำแหน่งโดยการร้องขอและทาบทามจากคนในชุมชน ฉะนั้นก่อนที่จะได้รับการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านได้ขอคำมั่นสัญญาจากชาวบ้านในชุมชนว่า หากคนขึ้นมารับผิดชอบการดำเนินงานภายในหมู่บ้านแล้ว กิจกรรมการดำเนินงานต่าง ๆ ภายในหมู่บ้านต้องช่วยเหลือกัน ต้องร่วมมือกัน มิใช่ปล่อยให้คนทำคนเดียว เพราะจะไม่มีผลการประสบผลสำเร็จ หากขาดความสามัคคีและไม่มีการร่วมมือกันแล้วคนก็จะขอลาออก ทำให้เกิดพันธะผูกพันระหว่างผู้นำและชาวบ้านที่จะต้องร่วมมือกันดำเนินงานต่าง ๆ ให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน สิ่งนี้นับเป็นเงื่อนไขสำคัญอีกประการหนึ่งที่ผลักดันให้เกิดผลความร่วมมือกันภายในชุมชน

อีกประการหนึ่ง ผู้ใหญ่บ้านเป็นคนที่มีความสามารถพิเศษ ฉลาดมีไหวพริบ และเป็นคนช่างคิด และไ้กลุ่มผู้นำที่ร่วมงานมีลักษณะขยันขันแข็งเอาการ เอางานตามเงื่อนไข และพันธะที่ไ้ค้ตกลงกันขึ้นต้น รวมทั้งการรู้จักกระจายอำนาจและแบ่งบทบาทหน้าที่ให้ผู้นำคนอื่น ๆ ไ้มีบทบาทในการดำเนินงาน ทำให้กลุ่มผู้นำเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านสามารถแสดงบทบาทในการนำพาชาวบ้านไปดำเนินการพัฒนาชุมชนของตนไ้เป็นอย่างดี

2) ปัจจัยทางค่านระบบราชการและตัวพัฒนากรซึ่งเป็นบุคคลภายนอก
ชุมชน

2.1) ระบบราชการ ซึ่งเป็นหน่วยการบริหารและการปกครองที่ใหญ่มากหน่วยหนึ่งในสังคมไทย ซึ่งมีทรัพยากรต่าง ๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นกำลังคน กำลังทรัพย์ (งบประมาณ) หรือกำลังวิชาการความรู้ต่าง ๆ อย่างไรก็ดี ในทางหลักการที่ถูกกำหนดขึ้น หน่วยราชการต่าง ๆ น่าจะเป็นศูนย์กลางการตอบสนองและอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนได้อย่างเต็มที่ แต่ในทางปฏิบัติการดำเนินงานของกลไกระบบราชการ ไม่สามารถเกิดสมรรถนะที่จะอำนวยความสะดวกให้แก่ราษฎรได้เท่าที่ควร

สำหรับบ้านโลกเปี้ยนั้น ก็ได้รับประโยชน์จากการเข้ามาดำเนินการพัฒนาของระบบราชการไทยอยู่บ้างพอสมควร เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าโครงการ กสช. กิติ หรืองบประมาณการดำเนินการพัฒนาในชุมชนของทางราชการกิติ ก็มี部分是ปัจจัยเสริมทำให้ชุมชนมีทรัพยากรเข้ามาเพิ่มเติมและเกื้อหนุนมากขึ้น และด้วยความสามารถของคนในชุมชนได้ทำให้งบประมาณที่รัฐจัดสรร เข้ามาในชุมชนบ้านโลกเปี้ยถูกนำไปคิดแปลง เพื่อเสริมสมรรถนะการแก้ไขปัญหภายในชุมชนได้สูงยิ่งขึ้น

2.2) พัฒนากร ซึ่งกลไกสำคัญอีกอันหนึ่งที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนนั้น ได้มีส่วนผลักดันการดำเนินงานพัฒนาภายในหมู่บ้านโลกเปี้ยพอสมควร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พัฒนากรคนแรกที่เข้ามาดำเนินการในปี 2524 ซึ่งเป็นปีที่มีการดำเนินการก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์และธนาคารชาวนั้น เป็นบุคคลที่มีความกระตือรือร้นเอาจริง เอาใจ และรับผิดชอบต่อการทำหน้าที่การทำงานของตนเป็นอย่างดี มีความสามารถในการปรับตัวเข้ากับบุคคลต่าง ๆ ในชุมชน ได้เป็นอย่างดี สิ่งเหล่านี้นับเป็นเงื่อนไขสำคัญอันหนึ่งที่ผลักดันให้กลุ่มออมทรัพย์ และธนาคารชาวนั้นสามารถก่อตั้งขึ้นได้ภายในชุมชนแห่งนี้

อย่างไรก็ดี หากมีการพิจารณากระบวนการดำเนินการพัฒนาตลอดทั้งกระบวนการแล้วก็จะพบว่า ตัวพัฒนากรนั้นถึงแม้จะมีความพยายามคิดแปลงปรัชญา

ความคิดของกรมฯ ให้สอดคล้องกับสภาพของชุมชนแล้ว (เช่น การคัดแปลงการ
ก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์ฯ และธนาคารข้าวในระดับตำบลให้เล็กลงเป็นระดับหมู่บ้าน
เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพเงื่อนไขและความเป็นจริงของหมู่บ้าน) แต่ก็ยังคงยึดถือ
การพัฒนาตามปรัชญา ความเชื่อ และแบบแผนของรัฐเป็นสำคัญ ฉะนั้น ภาพของ
การพัฒนาในหมู่บ้านโคกเปี้ย จึงสะท้อนออกซึ่งการดำเนินการที่ทำให้ปรัชญาความ
เชื่อและแผนการดำเนินการพัฒนาของรัฐสามารถก่อประสิทธิภาพได้อย่างเต็มที่
แต่ถึงกระนั้นก็ตาม การพัฒนาคงกล่าวก็ยังคงเป็นการพัฒนาภายใต้กรอบที่ทาง
ราชการได้กำหนดไว้ให้มันเอง

3) ปัจจัยอื่น ๆ ภายนอกชุมชน

กระบวนการทัศนศึกษาและดูงานในหมู่บ้านที่ประสบความสำเร็จ
ในการดำเนินงานพัฒนาหรือหมู่บ้านตัวอย่างในทัศนะของทางฝ่ายราชการ ได้มี
ส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้กลุ่มผู้นำได้มีการตรวจสอบการทำงานพัฒนาของตน
รวมทั้งได้ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาความคิดของกลุ่มผู้นำในชุมชน ให้พยายามที่จะ
คัดแปลงชุมชนของตนให้สามารถส่งเข้าประกวดการ เป็นหมู่บ้านตัวอย่างของอำเภอ
ให้ได้

ความจริงแล้วสภาพเช่นนี้ เป็นเงื่อนไขที่กระตุ้นให้ชุมชนพยายามพัฒนา
ตัวเองให้เข้าใกล้ความสำเร็จในการดำเนินการพัฒนาชุมชนอีกวิธีหนึ่ง หากแต่มี
ปัญหาก็คือ บรรทัดฐานในการวัดความสำเร็จของการพัฒนาหมู่บ้านนั้น ถูกกำหนดจาก
คนภายนอกชุมชน ซึ่งอาจจะไม่ใช่ความจำเป็นพื้นฐานหรือความต้องการอันแท้จริง
ของคนในชุมชนก็ได้ (ตัวอย่างที่เห็นคือ ผู้วิจัยได้พบหมู่บ้านพัฒนาตัวอย่างของอำเภอ
แห่งหนึ่ง มีการส่งเสริมให้ชาวบ้านทั้งหมู่บ้านก่ออิฐบล็อกเป็นรั้วบ้านทุกหลังคาเรือน
ในขณะที่สภาพบ้านและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ยังไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปเท่าใด)
ถ้าเป็นเช่นนี้ก็นับได้ว่าหลังจากภายนอกชุมชน ได้อาศัยความเหนือกว่าของตนไป
เบี่ยงเบนทิศทางการพัฒนาที่จะเอื้อประโยชน์อย่างแท้จริงให้แก่ชุมชนได้เช่นเดียวกัน

อีกประการหนึ่งก็คือ การไปทัศนศึกษาและดูงานนั้น น่าจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาความรู้ และความเข้าใจของกลุ่มผู้นำได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางมีการสร้างเงื่อนไข ให้มีการศึกษาดูงานที่หลากหลายมากขึ้นทั้งภาครัฐบาลและเอกชนก็จะยิ่งเป็นการเพิ่มสมรรถนะและความสามารถของชุมชน ในการที่จะตรวจสอบการดำเนินงานพัฒนาภายในชุมชนของตน รวมทั้งเกิดความคิดสร้างสรรค์ต่าง ๆ ที่กว้างขวางขึ้น ทำให้เป็นปัจจัยที่จะเสริมการดำเนินการพัฒนาภายในหมู่บ้านให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

จากเงื่อนไขและปัจจัยต่าง ๆ ดังได้กล่าวมาแล้ว ล้วนเป็นปมเงื่อนไขสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จของการดำเนินกิจกรรม และการก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์ฯ ศูนย์สาธิตการตลาด และธนาคารข้าวของบ้านโคกเบ็ญ จุดสำคัญอื่นหนึ่งที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ก็คือ บนพื้นฐานของเงื่อนไขที่ดีของชุมชนและตัวประชากรในชุมชน รวมทั้งความกระตือรือร้น และความรับผิดชอบในการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพของพัฒนากร ซึ่งเป็นบุคลากรภายนอกชุมชนที่บทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนด้วยอีกคนหนึ่งนั้น ได้ส่งผลทำให้กิจกรรมต่าง ๆ สามารถเกิดขึ้นได้ และดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดีปรัชญาแนวคิด ตลอดจนแบบแผนการพัฒนาก็เป็นปัจจัยสำคัญอีกอันหนึ่งที่มีส่วนกำหนดทิศทางของการดำเนินงานพัฒนา

กรณีศึกษาของบ้านโคกเบ็ญ สามารถเป็นกรณีตัวอย่างได้ว่าแนวคิดและกรอบปรัชญาการพัฒนาของกรมการพัฒนาชุมชนมีบางส่วนที่น่าจะมีการตรวจสอบต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แนวความคิดที่ต้องการให้มีการเริ่มต้น สร้างสถาบันชุมชนหรือการเริ่มกลุ่มออมทรัพย์และธนาคารข้าวในระดับตำบล โดยให้ตำบลเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินการ โดยไม่ได้พิจารณาถึงเงื่อนไขของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นหน่วยสังคมหน่วยย่อยในระดับพื้นฐานที่สุด

อีกประการหนึ่งก็คือ แนวทางการพัฒนาที่ดูเหมือนว่ารัฐจะเป็นผู้กำหนดกรอบการดำเนินการพัฒนาไว้ตั้งแต่เริ่มต้นว่า ควรจะมีรูปแบบกิจกรรม และวิธีการดำเนินงานอย่างไร ดูเหมือนจะมีความขัดแย้งกับแนวความคิดของการมีส่วนร่วม

ของประชาชนพอสมควรหลาย ๆ ครั้งที่การปฏิบัติของราชการออกมา ในแนวทางที่
รัฐเป็นผู้กำหนดและประชาชนคือผู้มีส่วนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการ ซึ่งในกรณีศึกษาของ
บ้านโคกเปี้ยได้ให้ข้อสรุปบางประการแก่เราว่า หากเรายอมให้อิสระในการคิด
และตัดสินใจแก่ชุมชนมากขึ้น โดยการส่งเสริมให้ประชาชนสามารถมีอิสระในการ
ค้นหาประสบการณ์ที่นอกเหนือจากความเคยชินและแนวปฏิบัติของทางราชการแล้ว
เชื่อว่าจะมีส่วนผลักดันกระบวนการพัฒนาภายในชุมชนให้มีบทบาทมากขึ้น และ
ตอบสนองประโยชน์ให้แก่ชุมชนได้กว้างขวางขึ้น

อย่างไรก็ดี ประสบการณ์จากการศึกษาครั้งนี้ยังเป็นเพียงเงื่อนโซ่หนึ่ง
ที่เป็นอุทธาหรณ์ใหญ่เกี่ยวข้องในการดำเนินการพัฒนาทุกคน นำไปใคร่ครองและ
ค้นหามบทสรุปร่วมกันต่อไปเท่านั้น

ศูนย์วิทยพัชร์พยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย